

UVOD V PRAVO – ODPRTI KURIKUL

(Gradivo za interno uporabo)

Avtor: Bernard Petanjek

November, december 2020

KAZALO

1. DRŽAVA	5
1.1. BISTVENE ZNAČILNOSTI MODERNE DRŽAVE	5
a) Ozemlje	5
b) Prebivalstvo	6
c) Organizirana oblast	6
1.2. SODOBNA DRŽAVA KOT PРАВNA IN SOCIALNA DRŽAVA	7
1.3. DRŽAVA IN CERKEV	8
1.4. DRŽAVNI ORGANI	8
1.5. VRSTE DRŽAV	9
a) Monarhija	9
b) Republika	9
1.6. NAČINI VLADANJA	9
a) Demokracija	10
b) Avtokracija	10
1.7. VPRAŠANJA ZA PONAВLЈANJE	10
2. PRAVO	11
2.1. PRAVNO PRAVILO	12
2.1.1. NAЈPOMEMBNEJŠE VRSTE DISPOZICIЈ	12
a) Prepovedujoče	13
b) Zapovedujoče dispozicije	13
c) Dispozitivne dispozicije	13
d) Dispozicije, ki dajejo pravico do prostega preudarka	13
2.1.2. SANKCIЈE	14
2.1.2.1. KAZENSKE SANKCIЈE DELIMO NA	14
a) Kazni	14
b) Opozorilne sankcije	15
c) Sodni opomin	15
d) Varnostni ukrepi	15
e) Odvzem premoženjske koristi pridobljene s kaznivim dejanjem	16
2.1.2.2. SANKCIЈE ZA CIVILNE DELIKTE	16
2.2. PRAVNI AKTI	16
2.2.1. SPLOŠNI PRAVNI AKTI	16
2.2.2. POSAMIČNI PRAVNI AKT	17
2.2.3. ZASEBNI PRAVNI AKTI	18
2.2.4. RAZMERJE MED SPLOŠNIMI IN POSAMIČNIMI PRAVNIMI AKTI	18

2.2.5.	HIERARHIJA PRAVNIH AKTOV	18
a)	Ustava	19
b)	Zakoni	19
c)	Uredbe	20
d)	Podzakonski akti	20
2.2.6.	PRAVNI VIRI	20
2.3.	VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE	23
3.	USTAVNO PRAVO	24
3.1.	POJEM USTAVE IN NJENE LASTNOSTI	24
a)	Temeljne lastnosti ustave	24
b)	Razvrščanje ustav	24
3.2.	ZGRADBA USTAVE	25
a)	Preambula	25
b)	Normativni del ustave	25
c)	Dodatki in ustavni amandmaji	25
3.3.	SPREJEM IN SPREMEMBA USTAVE	25
3.4.	USTAVNA UREDITEV REPUBLIKE SLOVENIJE.....	26
3.4.1.	PREAMBULA	26
3.4.2.	NORMATIVNI DEL	28
3.5.	POSTOPEK ZA SPREMEMBO USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE	29
3.6.	SPLOŠNE DOLOČBE USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE	30
3.6.1.	ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE	33
3.6.2.	OSEBNOSTNE PRAVICE IN SVOBOŠČINE	35
3.6.3.	PRAVICE V KAZENSKEM POSTOPKU	36
3.6.4.	NEDOTAKLJIVOST ČLOVEKOVE ZASEBNOSTI	37
3.6.5.	POLITIČNE PRAVICE IN SVOBOŠČINE	39
3.6.6.	EKONOMSKE IN SOCIALNE PRAVICE	41
3.6.7.	GOSPODARSKA IN SOCIALNA RAZMERJA	43
3.6.8.	VARSTVO DOBRIN	43
3.6.9.	VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN	44
3.6.10.	SODNO VARSTVO PRAVIC IN SVOBOŠČIN	44
3.6.11.	MEDNARODNO VARSTVO PRAVIC IN SVOBOŠČIN	46
3.6.12.	ORGANIZACIJA DRŽAVNE OBLASTI	46
3.6.12.1.	Državni zbor	47
3.6.12.2.	Državni svet	48
3.6.12.3.	Predsednik republike	49
3.6.12.4.	Vlada	49

3.6.12.5.	Državna uprava	50
3.6.13.	OBRAMBA DRŽAVE	50
3.6.14.	SODSTVO	51
3.6.14.1.	Sodišča	51
3.6.14.2.	Državno tožilstvo	52
3.6.14.3.	Odvetništvo	52
3.6.14.4.	Notariat	53
3.6.15.	LOKALNA SAMOUPRAVA	53
3.6.16.	JAVNE FINANCE	54
	3.7.VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE	56
4.	POMEN KRATIC	57
5.	VIRI	59

1. DRŽAVA

Na podlagi antropoloških raziskav se predvideva nastanek prvih držav, ker ni zagotovih dokazov o poreklu države obstaja več različnih teorij, kot so teistične, patriarhalne, idealistične, biološko-organizacijske, teorija ugovora, teorija sile, marksistična teorija...

»Država je politična organizacija družbe ali politična skupnost ali ožje in stitucija oblasti.«(Encyclopedia Britanica str.222)

»Država je tista ljudska skupnost katera v okviru nekega družbenega teritorija uspešno polaga upravičenost na monopol uporabe legitimne fizične prisile.«(Max Weber, Gospodarstvo in družba, str.38).

1.1. BISTVENE ZNAČILNOSTI MODERNE DRŽAVE

Državo v ožjem pomenu označujemo organizacijo javne oblasti v posamezni družbi.

Država je novejši pojem, kije nadomestil prejšnje izraze, s katerimi se je označevalo organizacijo oblasti (naj omenimo samo grški polis, rimski civitas oziroma republica ali srednjeveški regnum.

O moderni državi lahko govorimo šele od 16. stoletja naprej. *Novodobna država* se od fevdalnega sistema oblasti, za katerega je bila značilna ozemeljska razdrobljenost, z mnogimi oblastnimi središči, s poudarjanjem osebne oblasti posameznih fevdalcev, razlikuje prav po *centralizaciji državne oblasti*, ki jo je bilo mogoče doseči z vladarskim absolutizmom v katerem je monarh postal edini nosilec politične moči. Oblast, ki je obvladovala celotno državno ozemlje in na njem živeče prebivalstvo, je omogočala oblikovanje enotnega trga oziroma gospodarskega prostora, kar je bil nujen pogoj za razvoj kapitalizma!

Bistvene prvine novodobne države so: ozemlje, na njem živeče prebivalstvo in organizirano prisiljujočo javno oblast.

a) Ozemlje

Državno ozemlje je natančno določen prostor, na katerem živijo prebivalci in kjer država uveljavlja svojo oblast. Gre za tridimenzionalni prostor: površina zemlje (kopno in vode), zračni prostor ter podzemlje. Meje države morajo biti kar seda natančno določene.

Obmorskim državam pripada obalno morje, ki zajema notranje morske vode, ter teritorialno morje, ki sega od roba notranjih voda (morska površina med otoki, polotoki in zalivi) do odprtega morja, ki je dostopno vsem državam. Po mednarodnem običajnem pravu meri

teritorialno morje 12 morskih milj. Zaradi raziskovanja morja in izkoriščanja njegovih bogastev širijo obalne države svojo oblast tudi na morsko dno in podzemlje v podmorskem prostoru zunaj teritorialnega morja, vendar le do razdalje 200 morskih milj(ekonomski pas).

Zračni prostor nad zemeljsko površino (kopnim in obalnim morjem) je načeloma neomejen, dejansko pa sega državna oblast do tiste višine, ko je zračni prostor še mogoče z modernimi tehničnimi sredstvi učinkovito nadzirati in varovati.

Tudi *podzemlje* je načeloma neomejeno in sega do središča zemlje, v resnici pa sega državna oblast do tiste globine, do katere je mogoče seči pri izkoriščanju naravnih bogastev.

b) Prebivalstvo

Prebivalstvo države sestavljajo ljudje, ki so na ozemlju države trajno ali začasno podrejeni posamezni državni oblasti. S pravnega vidika sestavljajo prebivalstvo *državljeni* in *tujci*!

Tujci so državljani neke druge države ali osebe brez državljanstva.

c) Organizirana oblast

Če sta prva dva elementa države njena objektivna pogoja, je organizirana oblast (oblast kot institucija) tista prvina v opredeljevanju države, ki s svojimi bistvenimi značilnostmi omogoča jasno razlikovanje države od katerekoli druge oblike družbene organiziranosti. *Država je najmočnejša družbena organizacija, ki monopolno (izključujoče) razpolaga s sredstvi za fizično (telesno) prisiljevanje. Normativni red, ki ga oblikuje država, je zato prisilni red, ki zagotavlja vsaj relativno družbeno urejenost ter mir in varnost. Dejstvo, da je država na svojem ozemlju najvišja, najmočnejša, izvirna in neodvisna organizacija, označujemo s pojmom suverenost.*

Sodobne teorije o suverenosti razlikujejo med notranjo in zunanjo suverenostjo.

Notranja suverenost pomeni, da državna organizacija kot najmočnejša družbena organizacija na svojem ozemlju nemoteno izvaja oblast nad svojim prebivalstvom, samostojno določa svojo zgradbo, vrsto državnih organov, njihove pristojnosti in postavlja obvezna pravila za ravnanje ljudi, ki soji podrejeni. *Notranja suverenost je neposredno povezana z monopolom države nad sredstvi za telesno prisiljevanje.*

Zunanja suverenost pa zagotavlja državi neodvisnost v razmerju do drugih držav oziroma do mednarodne skupnosti. Neodvisnost se kaže v tem, da ji ne more nihče vsiljevati obveznosti, na katere sama ne pristane. To pa ne pomeni, da se država sama ne more odreči delu svoje zunanje suverenosti in njeno izvrševanje prenesti na mednarodno ali naddržavno organizacijo.

1.2. SODOBNA DRŽAVA KOT PРАВNA IN SOCIALNA DRŽAVA

Označevanje sodobne države kot pravne države je postalo zlasti v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja.

Za današnje določanje bistva pravne države je zato treba upoštevati tudi angleško zasnovano "vladavine prava" (Rule of Law), ki se ni zadovoljila z zahtevo, da mora biti odločanje državnih organov podrejeno pravu ter z načelom pravne enakosti, temveč je terjala, da mora pravo ustrezati nekaterim vsebinskim kriterijem. *Vladavino prava je mogoče doseči samo tedaj, če so zakoni objavljeni, jasni, notranje usklajeni, stabilni in zavezujoči samo za bodoča ravnanja* (prepoved povratne moči). *Vladavina prava mora zagotavljati pravno varnost, ki se kaže predvsem kot varovanje človekovih pravic in svoboščin*. Poleg vsebinske kakovosti prava je za vladavino prava pomemben tudi postopkovni (procesni) vidik. Pri tem ni dovolj, da državni organi sprejemajo svoje odločitve v skladu s predpisanim postopkom, temveč *morajo postopkovna pravila zagotoviti kako-vostno pravno odločanje*. Oplemenitenje evropske celinske zasnove pravne države z angleško vladavino prava je privedla do jasnega izoblikovanja temeljnih prvin sodobne pravne države.

Med te prvine sodijo zlasti:

- varovanje človekovih pravic in svoboščin,
- uresničitev načela delitve oblasti,
- zakoni kot pravni izraz predstavniške demokracije morajo imeti nekatere bistvene lastnosti, ki zagotavljajo pravno varnost,
- zakonodajna oblast mora biti podvržena ustavnosodnemu nadzoru,
- izvršilna in sodna oblast morata biti podrejeni i zakonu,
- sodni oblasti, ki mora opravljati nadzor tudi nad odločitvami upravne oblasti, mora biti zagotovljena neodvisnost.

Bistvena sprememba, ki jo je v razvoj novodobne države prineslo dvajseto sto letje, je oblikovanje *socialne države (državne blaginje)*.

Vloga države ni več zgolj vzdrževanje družbenega ravnotežja z zagotavljanjem varnosti in miru ter nevmešavanje v zasebno sfero, ob doslednem spoštovanju

človekovih državljanskih in osebnih pravic. *Prevzeti mora odgovornost za gospodarski razvoj in socialno blaginjo državljanov.* (Anton Perenič, *Uvod v razumevanje države in prava*, str.).

1.3. DRŽAVA IN CERKEV

Moderna ločitev države in cerkve je našla svojo oporo v liberalni ideologiji, ki je zagovarjala načelo, da vsi državljani uživajo enako versko svobodo, da je verovanje osebna oziroma zasebna zadeva in so zato v enakem položaju vse cerkve, ki jim posamezniki pripadajo. Država zato ne sme dajati prednosti nobeni izmed njih.

Uveljavil se je pojem laične države, ki vsebinsko pomeni, da verske skupnosti niso povezane z državo, da niso njen sestavni del in da ne vplivajo na njene odločitve. Na laičnost moderne države vsaj formalno pristaja tudi katoliška cerkev (od leta 1965, od

II. Vatikanskega koncila), pri čemer pa pričakuje od države, da ji ta prizna visoko stopnjo neodvisnosti.

Danes lahko ugotovimo, da vse evropske države spoštujejo načelo posameznikove verske svobode, kljub temu pa so dovolj vidne razlike pri pravnem urejanju statusa verskih organizacij oziroma pri urejanju odnosa med državo in cerkvijo.

1.4. DRŽAVNI ORGANI

Sodobna država je obsežna in zapletena organizacija, sestavljena iz številnih *državnih organov*, se pravi organizacijskih enot, ki so jim zaupane posamezne državne funkcije. *Stvarna pristojnost* pomeni vsebinsko opredelitev zadev, o katerih sme in mora odločati posamezni državni organ. *Krajevna pristojnost* določa območje, na katerem državni organ uresničuje svojo stvarno pristojnost.

Upoštevanje dejavnost (funkcijo) državnih organov, te delimo v *zakonodajne, upravne in sodne organe*. Najpomembnejši in zato tudi najvišji organ v posamezni državi je zakonodajni organ (parlament, skupščina), saj kot demokratično izvoljeno telo sprejema najpomembnejše pravne akte v posamezni državi. Up *ravni organi* skrbijo za udejanjanje zakonodajalčeve volje bodisi tako, da sprejemajo podrobnejše predpise za izvrševanje zakonov, bodisi da neposredno uporabljajo zakone in druge predpise v vsakdanjem življenju. Delovanje *sodišč* je namenjeno predvsem odločanju v tistih

primerih, kjer prihaja do hujših kršitev pravnih pravil (kaznivih dejanj) ali do premoženjskih in osebnih sporov med ljudmi v pravno urejenih razmerjih.

1.5. VRSTE DRŽAV

Po obliki razdelimo države na monarhije in republike.

a) Monarhija

Besedo monarhija bi lahko prevedli kot "samovlado", kot vladavino enega. Nastale so v fevdalizmu. Doživljal je različne spremembe in se ohranil vse do današnjih dni, saj je danes v Evropi in tudi na drugih celinah še vrsta držav z monarhično obliko vladavine. Za monarha je značilno, da pride na oblast praviloma na podlagi *dedovanja* in je *dosmrtni vladar*.

Kljub tej skupni značilnosti razlikujemo več vrst monarhij. O *absolutni (neomejeni) monarhiji* govorimo tedaj, kadar je monarh suveren, se pravi *najvišji in najmočnejši državni organ*. V svoji osebi združuje vse najpomembnejše državne funkcije. Vladarjeva oseba je nedotakljiva in vladar za svoja dejanja nikomur ne odgovarja. Take monarhije so bile značilne za klasično fevdalno dobo. Poznamo še parlamentarne monarhije. (Velika Britanija).

b) Republika

O republiki govorimo tedaj, kadar je poglavar države *voljeni predsednik*. Za določeno dobo ga izvolijo bodisi državljani neposredno bodisi ga izvoli zakonodajno telo. Pristojnosti predsednika so v posameznih državah dokaj različno urejene. Republike delimo predvsem v *parlamentarne in predsedniške*. V parlamentarni republiki praviloma voli predsednika parlament, v predsedniških pa državljani neposredno, zato je njegov položaj močnejši. Predsednik v predsedniški republiki (najznačilnejši primer take republike so ZDA) je tudi *neposredni šef izvršilne oblasti* (vlade), kar bistveno krepi njegov pomen in vlogo v primeru s predsednikom v parlamentarni republiki, kjer je *vlada odgovorna parlamentu*.

1.6. NAČINI VLADANJA

Obliko političnega sistema v posamezni državi določamo po *razmerjih med državno oblastjo in njenim prebivalstvom*. Pri tem so *odločilna* vprašanja: kako lahko državljani vplivajo na oblikovanje najpomembnejših državnih organov in na njihovo odločanje ter kako so zavarovane temeljne človekove pravice in svoboščine. Upoštevajoč vsebino in kakovost teh razmerij delimo države v *demokratične* in *avtokratične*.

a) Demokracija

O demokraciji govorimo tedaj, kadar lahko večina prebivalstva bolj ali manj sodeluje pri oblikovanju državne organizacije in vpliva na njeno delovanje in ko so vsaj povprečno varovane temeljne človekove pravice in svoboščine. Zahteva po demokratičnem političnem sistemu izhaja iz trditve, da *oblastne* pripada (ne sme pripadati) posamezniku ali ozki skupini ljudi, temveč *vsem ljudem*, da so torej *ljudje suvereni nosilci oblasti*.

b) Avtokracija

Nasprotje demokracije je *avtoritarna* (nasilna, samovoljna, neomejena, vseobsegajoča - totalitarna) *država*.

Avtoritarna država izhaja iz zahteve, da se je posameznik dolžan predvsem podrežati državi in je nima pravice nadzirati ali kritično presožati njenega delovanja.

1.7. VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE

- Navedi bistvene prvine sodobne države!

- Opredeli pojem državno ozemlje!
- Opiši kdo sestavlja prebivalstvo države!
- Kaj razumeš s pojmom organizirana oblast v državi?
- Opiši pomen notranje in zunanje suverenosti države!
- Naštej temeljne lastnosti pravne države!
- Kaj razumeš s pojmom laične države?
- Naštej najpomembnejše državne organe!
- Po obliki razdelimo države na monarhije in republike, kratko opiši njihove značilnosti!
- Glede na način vladanja opiši značilnosti demokracije in avtokracije!

2. PRAVO

Beseda pravo je v vsakdanjem življenju zelo pogosto uporabljena. Danes si brez prava ne moremo predstavljati nobene sodobne družbe. Pravo je skupek pravil, ki urejajo odnose v

določeni družbeni skupnosti in določajo kazni za kršitev teh pravil. Poznamo več vrst prava: mednarodno pravo, kazensko pravo, civilno pravo, delovno pravo, dedno pravo, upravno pravo ...

2.1. PRAVNO PRAVILO

Pravno pravilo je središnji, najpomembnejši del prava. Je obvezno pravilo o obnašanju ljudi, ki je zavarovano z državno prisilo.

Primer pravnega pravila:

Poškodovanje tuje stvari 220. člen (KZ-1)

Kdo tujo stvar poškoduje, uniči, ali napravi neuporabno, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do dveh let.

Pravno pravilo je sestavljeno iz **dispozicije** ki določa vsebino vedenja in ravnanja in **sankcije** ki napoveduje pravno posledico, ki bo zadela tistega, ki svojega ravnanja ne bo uskladi z dispozicijo.

Primer:

Zatajitev 208. člen (KZ-1)

Kdor si protipravno prilasti tujo premično stvar, ki mu je zaupana, se kaznuje z zaporom do dveh let.

DISPOZICIJA: kdor si protipravno prilasti tujo premično stvar, ki mu je zaupana;

SANKCIJA: se kaznuje z zaporom do dveh let.

2.1.1. NAJPOMEMBNEJŠE VRSTE DISPOZICIJ

zapovedujoče, prepovedujoče, dispozitivne in dispozicije, ki dajejo pravico do prostega preudarka.

a) Prepovedujoče

in zapovedujoče dispozicije so najstrožje, so brezpogojne. Najpogosteje so v kazenskem pravu. Z njimi poskuša zakonodajalec zavarovati temeljne družbene vrednote (življenje, varnost, svobodo, premoženje, zdravje itn.) in določiti jasno mejo med dovoljenim in prepovedanim.

Primer:

Prepovedujoče dispozicije: Mučenje živali 341. člen (KZ-1)

Kdor surovo ravna z živaljo ali ji po nepotrebnem povzroči trpljenje...

b) Zapovedujoče dispozicije

Zapustitev poškodovanca v prometni nesreči brez pomoči 328. člen (KZ-1)

Voznik motornega vozila ali drugega prevoznega sredstva, ki pusti brez pomoči koga, ki je bil s tem prevoznim sredstvom ali zaradi njega poškodovan...

c) Dispozitivne dispozicije

največ jih je v pogodbenem pravu, kjer je predvsem od naše volje in naših interesov odvisno, v katera pogodbe bomo vstopili in kako jih bomo pravno oblikovali.

Primer: Plačilo kupnine pri zaporednih dobavah 498. člen (OZ)

Pri zaporednih dobavah mora kupec plačati kupnino za vsako dobavo takrat, ko jo prevzame, razen če je dogovorjeno ali če izhaja i okoliščin posla kaj drugega. Če je dal kupec prodajalcu v pogodbi z zaporednimi dobavami predujem, se prve dobave zaračunajo iz predujma, razen če ni bilo dogovorjeno kaj drugega.

d) Dispozicije, ki dajejo pravico do prostega preudarka

to so dispozicije,ki dajejo upravnim organom pravico do prostega preudarka oziroma diskrecijskega odločanja. Uradni osebi organa je prepuščena izbira med več dopustnimi odločitvami. Ta pravica je dana, ker se ne da v naprej predvideti vseh okoliščin, ki bi vplivale na odločanje o zadevi. (odločanje upravnega organa o izdaji orožnega lista, o sprejemu v državljanstvo). Uradna oseba mora v odločbi obrazložiti razloge za svojo odločitev. Zoper vse pravne akte mora biti zagotovljeno pravno varstvo, oziroma pravica do pritožbe.

2.1.2. SANKCIJE

Drugi del pravnega pravila je sankcija. Je neprijeten ukrep, ki bo zadel tistega, ki svojega ravnanja ni uskladi oziroma je kršil dispozicijo. Gre za ukrep države v posameznikove pravice (pravico do svobode in v premoženjske pravice). Izreče pa jo vnaprej določen organ (sodišče, sodišče za prekrške). Sankcijo predpiše zakonodajalec. Izreči je mogoče samo tisto, ki je bila predpisana za posamezno kaznivo dejanje še preden je bilo storjeno.

Namen kaznovanje je storilcu dopovedati, da je kršil pomembna pravna pravila in zato ga je doletela kazen. Kazen naj bi vzgojno vplivala na storilčevo bodoče ravnanje. Zastrafevalno naj bi kazni delovale na druge ljudi in jih tako odvrčale od kaznivih ravnanj.

Kazni se uporabljajo zoper polnoletne, kazensko odgovorne storilce kaznivih dejanj. Osrednji kazni sta zapor in denarna kazen. V nekaterih državah imajo še vedno smrtno kazen. (v R Sloveniji je ni več).

2.1.2.1. KAZENSKÉ SANKCIJE DELIMO NA

- kazni
- opozorilne sankcije
- varnostne ukrepe
- vzgojne ukrepe;

a) Kazni

zapor, denarna kazen in prepoved vožnje motornega vozila;

Zaporna kazen, najmanj 15 dni in največ 30 let, izjemoma za najhujša kazniva dejanja dosmrtni zapor;

Denarna kazen se izreka v dnevni zneskih, najmanj trideset, največ 360 dnevni zneskov, za kazniva dejanja storjena iz koristoljubnosti pa največ 1500 dnevni zneskov. Višino dnevnega zneska določi sodišče glede na višino storilčevega dnevnega zaslužka.

Prepoved vožnje motornega vozila se izreka storilcu kaznivega, ki je storil kaznivo dejanje kot voznik motornega vozila (najpogosteje prometne nesreče). Čas trajanja ne sme biti krajši od šest mesecev in ne daljši od dveh let.

Sodišče storilcu odmeri kazen v mejah ,ki so predpisana z zakonom. Upošteva vse olajševalne in obteževalne okoliščine.

b) Opozorilne sankcije

pogojna obsodba , pogojna obsodba z varstvenim nadzorstvom, sodni opomin;

Pogojna obsodba : s pogojno obsodbo sodišče določi storilcu kaznivega dejanja kazen, ki pa ne bo izrečena, če storilec v preizkusni dobi (ena do pet let) ne bo storil novega kaznivega dejanja. Izreče se lahko za lažja kazniva dejanja (do dveh let zavora). Pogojna obsodba se lahko prekliče zaradi storjenega novega kaznivega dejanja.

Pogojna obsodba z varstvenim nadzorstvom: pri izreku pogojne obsodbe sodišče izreče ukrep varstvenega nadzorstva , če spozna, da je storilcu potrebno dodatno nadzorstvo. Sodišče storilcu odredi eno ali več navodil po katerih se obsojenec mora ravnati. Navodila so: zdravljenje v zdravstvenem zavodu (zdravljenje odvisnosti od drog in alkohola), obiskovanje psihološke posvetovalnice, usposabljanje za poklic, prepoved druženja z določenimi osebami, prepoved približevanja žrtvi kaznivega dejanja... Nadzorstvo opravlja svetovalec, ki ga določi sodišče.

c) Sodni opomin

se sme izreči za lažja kazniva dejanja, za katera je predpisana denarna kazen ali zapor do enega leta. Kaznivo dejanje pa je bilo storjeno v olajševalnih okoliščinah.

d) Varnostni ukrepi

prepoved opravljanja poklica, odvzem voznškega dovoljenja in odvzem predmetov;

Prepoved opravljanja poklica sodišče izreče storilcu ,ki je zlorabil svoj poklic, dejavnost, položaj za storitev kaznivega dejanja in bi bilo nevarno, če bi še naprej opravljal tako dejavnost. Traja lahko od enega do pet let).

Odvzem voznškega dovoljenja: sodišče izreče storilcu kaznivega dejanja zoper varnost javnega prometa za obdobje od enega do pet let.

Izreče se takrat ko bi bila storilčeva udeležba v javnem prometu nevarnost za druge udeležence.

Odvzem predmetov: storilcu kaznivega dejanja (ali prekrška) so odvzamejo predmeti,ki so bili uporabljeni ali namenjeni za kaznivo dejanje ali so nastali s kaznivim dejanjem.

e) Odvzem premoženjske koristi pridobljene s kaznivim dejanjem

Nihče ne more obdržati premoženjske koristi, ki je bila pridobljena s kaznivim dejanjem. Storilcu se s sodno odločbo odvzamejo denar, dragocenosti in vsaka druga premoženjska korist.

Vzgojni ukrepi so: ukor navodila in prepovedi, nadzorstvo organa socialnega skrbstva, oddaja v vzgojni zavod izrekajo se mladoletnikom.

Otroci do 14. leta niso kazensko odgovorni. Od 14. do 16. leta starosti (mlajši mladoletniki) lahko sodišče izreče mladoletniku le vzgojni ukrep. Od 16. do 18. leta (starejši mladoletniki) lahko sodišče izreče vzgojni ukrep, v primeru storjenih hujših kaznivih dejanj pa tudi mladoletniški zapor.

2.1.2.2. SANKCIJE ZA CIVILNE DELIKTE

Posledica civilnih deliktov in kršitve pogodbenih obveznosti je premoženjska ali nepremoženjska škoda. Namen sankcije v teh primerih je, da se oškodovancu vzpostavi stanje, kakršno je bilo pred škodnim dogodkom. Kadar to ni mogoče je potrebno škodo plačati z denarno odškodnino. Pri osebni škodi (strah, bolečine) je sankcija odmerjena v denarju. Pri civilnih deliktih je možno izreči tudi nepremoženjsko zadoščenje, kot je kesanje, opravičilo povzročitelja, javna objava in podobno.

Otroci do 7. leta starosti niso civilno (deliktno) sposobni in zato ne morejo biti odgovorni za povzročeno škodo (za škodo odgovarjajo starši) . Po 7. letu so odgovorni za materialno škodo, ki so jo povzročili, razen, če niso razumeli svojega dejanja oz. ,da delajo škodo. Po 14. letu so mladoletniki odgovorni za vso povzročeno škodo.

2.2. PRAVNI AKTI

Pravna pravila delimo na splošna in posamična (na koga se nanašajo) in abstraktna in konkretna (določajo ravnanje).

2.2.1. SPLOŠNI PRAVNI AKTI

njihova vsebina »pokriva« širši krog ljudi, ki se jih ne da individualno določiti. To pomeni da je vsebina tega akta namenjena vsem ljudem na splošno, vsi morajo upoštevati vsebino tega akta.

Primer: *tatvina 204 .člen (KZ-1)*

Kdor vzame komu tujo prečno stvar, da bi si jo protipravno prilastil, se kaznuje z zaporom do treh let.

Splošni pravni akti so:

- ustava
- zakoni
- podzakonski akti (uredbe, pravilniki)
- statuti gospodarskih družb, zavodov, društev...
- kolektivne pogodbe
- odloki organov lokalnih skupnosti (občinski odloki)

2.2.2. POSAMIČNI PRAVNI AKT

posamični pravni akt se nanaša na točno določeno osebo. Vsebinsko tega posamičnega pravnega akta se tiče samo konkretne točno določene osebe in nikogar drugega. V takšnem pravnem aktu je napisano ime in priimek osebe, naslov bivališča...

Posamični (individualni) pravni akti so:

individualni pravni akti, ki jih izdajajo državni organi:

- Sodni akti:
 - sodbe sodišč
 - sodbe sodišč za prekrške
 - sklepi sodišč

-odločbe ustavnega sodišča

- Upravni akti:
 - odločbe izdane v upravnih postopkih

2.2.3. ZASEBNI PRAVNI AKTI

to so individualni-posamični pravni akti, s katerimi zasebniki (fizične in pravno osebe) sklepajo pravne posle. Ti pravni posli so lahko:

- **dvostranski - pogodbe**
 - prodajna pogodba
 - najemna pogodba
 - zastavna pogodba.
- **enostranski**
 - Oporoka
 - Pooblastilo
 - Javna obljuba nagrade.

2.2.4. RAZMERJE MED SPLOŠNIMI IN POSAMIČNIMI PRAVNIMI AKTI

Splošni pravni akti so zavezujoča pravna podlaga za nastajanje posamičnih (individualnih) pravnih aktov, kar pomeni, da vsak posamični pravni akt temelji na splošnem pravnem aktu.

Primer:

Okrožno sodišče v Celju je A. K. izreklo sodbo (posamični – individualni pravni akt) deset let zapora zaradi storitve kaznivega dejanja uboja. Kazenski zakonik (splošni pravni akt) določa *Uboj 115 člen (KZ-1)*

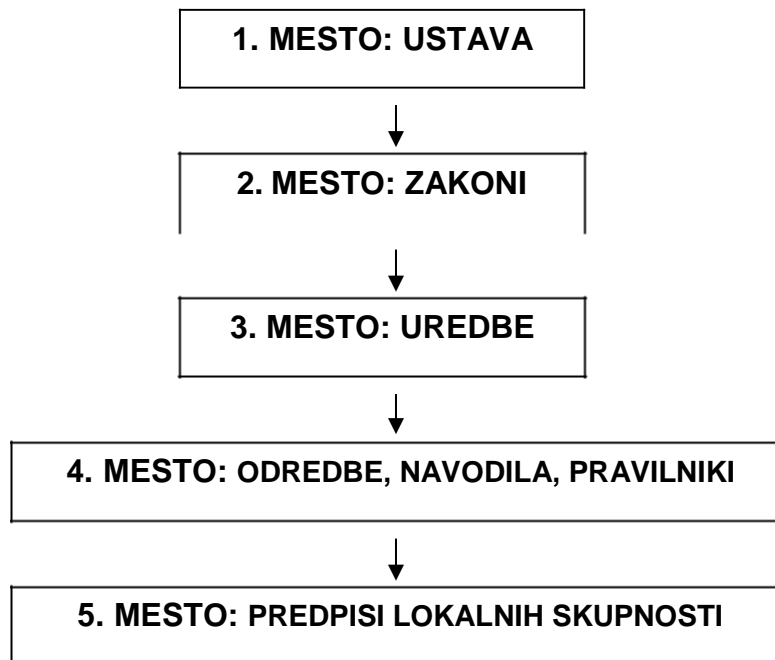
Kdor komu vzame življenje, se kaznuje z zaporom od petih do petnajstih let.

2.2.5. HIERARHIJA PRAVNIH AKTOV

Spodaj navedeni pravni akti si med seboj niso enakovredni. Razvrščamo jih po načelu nadrejenosti in podrejenosti. Višji pravni akt je nadrejen nižjemu in zaradi tega mora biti nižji

pravni akt v soglasju z višjim. Če sta si nižji in višji pravni akt v nasprotju, velja višji pravni akt in se nižji razveljavi.

V našem pravnem sistemu velja naslednja hierarhija pravnih aktov:

a) Ustava

je temeljni in najvišji pravni akt. Sprejema jo Državni zbor. Z ustavo se oblikujejo temeljni pravnega sistema države. V njej so zapisane človekove pravice in svoboščine, ter pravila o sestavi in delovanju najvišjih državnih organov.

b) Zakoni

so pravni akti katere sprejema zakonodajno telo (parlament, Državni zbor) . Oblikujejo zavezujoče modele ravnanja na najpomembnejših področjih družbenega življenja (po svoji moči je takoj za ustavo). Sprejet mora biti po predpisanim zakonodajnim postopkom , ustrezno razglašen in objavljen v Uradnem listu. Po vsebini mora biti skladen z ustavo . Pravna znanost deli zakone na :

-**splošne ali temeljne- sistemske zakone** (npr. zakon o prekrških zakon o sodišču..) nanašajo se na vse pravne subjekte..

-**posebne ali specialne zakone** (npr. zakon o tujcih, zakon o orožju ..) nanašajo se na določeno skupino pravnih subjektov.

Posebnost so še **zakoniki**, ki celovito in sistematično urejajo določeno pravno področje (kazenski zakonik, pomorski zakonik, obligacijski zakonik).

c) Uredbe

izdaja vlada R Slovenije. Uredbe so izvršilni predpisi, ki so podrejeni ustavi in zakonu. Urejajo podrobnosti ter način izvrševanja zakonov. Poznamo tudi uredbe z zakonsko močjo. Pri tem se v nujnih primerih zakonodajna funkcija prenese na vlado, to je najpogosteje v nujnih primerih, ko parlament ne bi bil sposoben dovolj hitro reagirati. Posebna vrsta uredb so uredbe v sili, ki jih sprejema vlada ali predsednik države v izrednih razmerah ali v vojnem stanju, ko se parlament ne more sestati, razmere pa terjajo hitro sprejetje odločitev.

d) Podzakonski akti

Izdajajo jih posamezni funkcionarji – vodje upravnih organov (najpogosteje ministri):

- **Pravilnik** razčlenjuje in bolj podrobno razlaga posamezne določbe zakona ali drugega

predpisa. Z njim se tudi ureja organizacija poslovanja in način delovanja določenega organa.

- **Odredba** Namenjena je izvrševanju posameznih pravnih določil, s katerimi se odreja ali prepoveduje ravnanje, ki ima splošen pomen (npr. Uredba o omejitvi prometa od petka....).

- **Navodilo** Predpisuje, na kakšen način naj delujejo upravni organi, ko izvršujejo posamezna določila zakona, predpisa ali drugega splošnega akta.

- **Akti lokalnih skupnosti:** statut, pravnih odlok, sklep; sprejemajo jih organi lokalnih skupnosti (župan, občinski svet), urejajo zadeve na območju lokalnih skupnosti.

2.2.6. PRAVNI VIRI

Država s pravnimi pravili predpisuje ravnanje in obnašanje ljudi, zato je zelo pomembno, da se ljudje sproti seznanjajo s pravnimi akti. Na prvem mestu moramo omeniti uradna glasila

(Uradne liste), v katerih se objavljajo splošni pravni akti. Ker morajo biti vsi splošni akti, ki jih izdajajo državni organi in organi lokalne samouprave objavljeni, preden začnejo veljati. Objava v uradnem glasilu velja za avtentično (izvirno) besedilo posameznega pravnega akta.

V Sloveniji je uradno glasilo Uradni list R Slovenije, v katerem se morajo objaviti vsi državni predpisi in drugi akti (ustava, zakoni, drugi akti državnega zbora, ratificirane mednarodne pogodbe, akti predsednika republike, podzakonski akti, akti lokalnih skupnosti). V uradnem listu se tudi navede, kdaj prične posamezni pravni akt veljati (čas od objave do začetka veljavnosti se imenuje *vacatio legis*). Vse več organov se odloča tudi za elektronsko – spletno objavo sprejetih aktov.

Poznamo še **registre pravnih predpisov**, ki kronološko in vsebinsko navajajo naslove splošnih pravnih aktov. Register je pripomoček in ni spoznavni vir prava.

Zbirke pravnih odločitev, kjer so zbirke odločb ustavnega sodišča, vrhovnega in drugih sodišč, ki dokončno odločajo o posameznih vrstah zadev.

PRAVNI VIRI UE:

Evropsko pravo je nad nacionalnim pravom držav članic.

NAČELA PRAVA EU:

- Avtonomnosti**: uporablja se samostojno, neodvisno od prava držav članic
- Primarnosti**: uporablja se pred nacionalnim pravom v primeru neskladnosti
- **Načelo neposrednega uporabljanja.**

Uradno glasilo EU je Evropski uradni list: <http://europa.eu.int/eur-lex>, v njem se objavljajo vsi pravni predpisi EU. Običajno imajo *vacatio legis* 20 dni.

Uradni list Republike Slovenije

Internet: www.uradni-list.si

e-pošta: info@uradni-list.si

Št. 17 Ljubljana, torek 19. 2. 2008

Cena 6,88 €

ISSN 1318-0576

Leto XVIII

DRŽAVNI ZBOR

554. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o prekrških (ZP-1E)

Na podlagi druge alineje prvega odstavka 107. člena in prvega odstavka 91. člena Ustave Republike Slovenije izdajam

U K A Z

o razglasitvi Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o prekrških (ZP-1E)

Razglasjam Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o prekrških (ZP-1E), ki ga je sprejel Državni zbor Republike Slovenije na seji 6. februarja 2008.

Št. 003-02-2/2008-14

Ljubljana, dne 14. februarja 2008

dr. Danilo Türk l.r.
Predsednik
Republike Slovenije

Z A K O N O SPREMEMBAH IN DOPOLNITVAH ZAKONA O PREKRŠKIH (ZP-1E)

1. člen

V Zakonu o prekrških (Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo) se v drugem odstavku 5. člena besedilo »letalu, ki ima matično letališče« nadomesti z besedilom »zrakoplovu, ki je vpisan v register oziroma evidenco zrakoplovov«.

2. člen

17. člen se spremeni tako, da se glasi:

»17. člen

(1) Globa se lahko predpiše v razponu ali v določenem znesku.

(2) Z zakonom ali z uredbo Vlade Republike Slovenije se lahko predpiše globa v razponu:

- za posameznika od 40 do 5.000 eurov;
- za samostojnega podjetnika posameznika in posameznika, ki samostojno opravlja dejavnost, od 200 do 150.000 eurov;
- za pravno osebo od 200 do 250.000 eurov, če se pravna oseba po zakonu, ki ureja gospodarske družbe, šteje za srednjo ali veliko gospodarsko družbo, pa od 400 do 500.000 eurov;

– za odgovorno osebo pravne osebe ali odgovorno osebo samostojnega podjetnika posameznika in za odgovorno osebo v državnem organu ali v samoupravni lokalni skupnosti od 40 do 10.000 eurov.

(3) Globa, ki se predpisuje v določenem znesku, je lahko predpisana za posameznika v določenem znesku od 40 do 2.000 eurov, za odgovorno osebo v določenem znesku od 40 do 5.000 eurov, za samostojnega podjetnika posameznika in posameznika, ki samostojno opravlja dejavnost, v določenem znesku od 200 do 75.000 eurov, za pravno osebo v določenem znesku od 200 do 125.000 eurov, če se pravna oseba po zakonu, ki ureja gospodarske družbe, šteje za srednjo ali veliko gospodarsko družbo, pa v določenem znesku od 400 do 250.000 eurov.

(4) Za prekrške s področja davkov, trošarin in carin se lahko z zakonom predpiše globa v večkratniku ali v odstotku od davka, trošarine ali carine, ki bi jo bilo treba plačati, ali od vrednosti predmeta, v zvezi s katerim je bil storjen prekršek. Globa, določena v skladu s tem odstavkom, ki se izreče v postopku zaradi prekrška, ne sme biti višja od najvišjega zneska, določenega z drugim, tretjim oziroma šestim odstavkom tega člena.

(5) Za prekrške s področja varstva konkurence se lahko za pravno osebo, samostojnega podjetnika posameznika ali posameznika, ki samostojno opravlja dejavnost, z zakonom predpiše globa v višini do deset odstotkov njihovega letnega prometa ali njihovega letnega prometa v skupini v predhodnem poslovnem letu. Za določitev globe v skladu s tem odstavkom se ne uporabljajo določbe drugega, tretjega in šestega odstavka tega člena.

(6) Z zakonom se sme predpisati za najhujše kršitve s področja varstva naravnih bogastev, okolja in ohranjanja narave, s področja varstva kulturne dediščine, s področja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, s področja varnosti in zdravja pri delu, dela in zaposlovanja na črno ter delovnih razmerij, s področja socialnega varstva, s področja davkov, trošarin, carin, financ, varstva konkurence, državnih blagovnih rezerv in omejevalnih ukrepov za posamezne prekrške, katerih narava je posebno huda zaradi višine povzročene škode ali višine pridobljene protipravne premoženjske koristi ali zaradi storilčevega naklepa oziroma njegovega namena koristiljubnosti, trikrat višjo globlo od tiste, ki je predvidena v drugem in tretjem odstavku tega člena.

(7) Z odlokom samoupravne lokalne skupnosti se lahko predpiše samo globa v določenem znesku:

- za posameznika od 40 do 1.250 eurov;
- za samostojnega podjetnika posameznika in posameznika, ki samostojno opravlja dejavnost, od 100 do 30.000 eurov;

2.3. VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE

- Obrazloži pojem pravno pravilo in navede primer !
- Opiši kako je sestavljeno pravno pravilo, kaj določa dispozicija in kaj napoveduje sankcija?
- Navedi konkreten primer (iz KZ-1) dispozicije in sankcije!
- Naštej najpomembnejše vrste dispozicij in vsako kratko opiši!
- Obrazloži pojem sankcije!
- Kako delimo kazenske sankcije?
- Kakšne vrste kazni poznamo, opredeli vsebino posamezne kazni!
- Katere so opozorilne sankcije, naštej jih in kratko opiši!
- Naštej varnostne ukrepe in jih kratko opiši!
- Naštej vzgojne ukrepe za mladoletnike!
- Opredeli kazensko odgovornost mladoletnih oseb!
- Opiši sankcije za civilni delikt!
- Kako delimo pravne akte?
- Naštej splošne pravne akte!
- Naštej posamične (individualne) pravne akte, ki jih izdajajo državne organi!
- Kaj so zasebni pravni akti in jih nekaj naštej!
- Kaj razumeš s pojmom hierarhija pravnih aktov?
- Naštej hierarhijo pravnih aktov pri nas (od najvišjega do najnižjih) !
- Kaj so zakoni in kdo jih sprejema?
- Kdo izdaja uredbe in kaj urejajo?
- Katero glasilo je v R Sloveniji uradno glasilo in kaj se objavlja v njem?

3. USTAVNO PRAVO

3.1. POJEM USTAVE IN NJENE LASTNOSTI

Ime ustave izhaja iz latinske besede »constitutio«. To so bili ukazi cesarja, s katerim je med drugim urejal tudi vprašanja državne organizacije in njenega delovanja. To ime so uporabljali tudi v antični Grčiji. S pravnimi akti so urejali politično ureditev konkretnega polisa (države). V 18. stoletju so v političnem boju za omejevanje absolutne oblasti monarhov in širjenja državljskih pravic sprejeli posebne pravne akte v pisni obliki, ki je urejal organizacijo državne oblasti in človekove pravice. S tem je dobil pojem ustave širši in drugačen pomen, ki ga še vedno uporabljamo.

a) Temeljne lastnosti ustave

Ustava vsebuje nekatere značilnosti, po katerih se razlikuje od drugih pravnih aktov: je najvišji splošni pravni akt, hkrati pa vsebuje tudi elemente ideološko političnega in programske deklarativnega akta. Ustava se sprejema po posebnem ustavodajnem postopku.

b) Razvrščanje ustav

Ustave je mogoče razvrščati predvsem po njihovih formalnih lastnostih. Poznamo **pisano** in **nepisano ustavo**. Večina držav ima pisano ustavo. Nepisana ustava pa je značilna predvsem za Veliko Britanijo, katera nima ustave v obliki pisanega in enovitega pravnega akta (sestavljajo različne ustavne konvencije, ustavni običaji in novejši pisani splošni pravni akti).

Nadalje se ustave delijo tudi na **kodificirane** in **nekodificirane ustave**. Kodificirana oblika je sestavljena iz enega samega pisnega akta, nekodificirano ustavo pa lahko sestavlja več pravnih aktov. Nadalje se ustave delijo na **toge** in **gibke ustave**. Toge ali čvrste se težje spreminjajo, postopek jej strožji, bolj formaliziran in običajno tudi daljši. Gibke ustave pa so tiste, ki se spreminjajo enako kot navadni zakoni (z navadno večino v parlamentu).

Na način sprejema ustave jih lahko delimo tudi na **oktroirane ustave**, **ustavne pakte** in **ljudske ustave**. Oktroirane ustave (vsiljene) sprejemajo monarhi (oktroirano ustavo je leta 1931 sprejel tudi jugoslovanski kralj Aleksander). Ustavni pakti nastajajo v sodelovanju med parlamentom in monarhom (ustavni pakt je bila Vidovdanska ustava iz leta 1921, za ustanovitev Srbov, Hrvatov in Slovencev). Ljudske ustave pa so tiste, ki jih sprejema ustavodajna skupščina, parlament ali ljudstvo neposredno na referendumu. Te ustave so značilne za republikansko obliko vladavine.

3.2. ZGRADBA USTAVE

Kljub raznolikosti ustav imajo ustave podobno notranjo zgradbo. Vsaka ustava ima normativni del, običajno še preambulo nekatere pa tudi posebne dodatke in ustavne amandmaje.

a) Preambula

ni nujna, je pa običajna sestavina večine ustav. Je uvod v ustavo, zato je na začetku. Preambula ni urejena v obliki členov, njen slog je slovesen, vznesen in deklarativen. Običajno vsebuje subjekt, po katerega volji se ustava sprejema (npr. ljudstvo ali monarh, sklicevanje na boga, na zgodovinske temelje, zaslužne osebnosti, cilje ki jih naj ustava doseže ipd).

b) Normativni del ustave

Osrednji del ustave je njen normativni del. Vsebina ustave je razporejena po posameznih poglavjih, posamezne ustavne določbe pa so oblikovane kot členi. Daljši členi se običajno delijo na točke, odstavke itd..

c) Dodatki in ustavni amandmaji

Z dodatki k ustavi se dopolnjujejo in razčlenjujejo nekatere ustavne določbe. Značilne so za anglosaške ustavne ureditve (npr. indijska ustava). Z ustavnimi amandmaji konkretiziramo, razčlenjujemo razširjeno posamezno določbo ustave in le izjemoma posamezne določbe tudi razveljavljamo (takšen način uporabljajo v Ameriki, z namenom da ostane prvotno besedilo ustave ohranjeno).

3.3. SPREJEM IN SPREMEMBA USTAVE

Ustava kot najvišji pravni akt mora biti trajnejša kot zakoni in zavarovana pred pogostim spreminjanjem (zaradi kratkoročnih političnih interesov) . Običajno so predvideni postopki za spreminjanje ali dopolnjevanje ustave.

Ustave se sprejemajo po posebnem predpisanim ustavodajnim postopkom. Običajno jih sprejme zakonodajno telo (parlament) ali za ta namen ustanovljena ustavodajna skupščina.

Sprememba ustave (ustavno revizijski postopek) običajno poteka dvofazno: iniciativa in odločanje o spremembi ustave. Inicijativo za spremembo ustave lahko podajo: določeno število poslancev, predsednik republike, vlada, določeno število volivcev. Odločanje o spremembi ustave je v pristojnosti:

1. zakonodajno telo,
2. ustavodajna skupščina,
3. ljudstvo na referendumu.

Postopki za spremembo ustave se razlikujejo v posameznih državah, možni so tudi kombinirani sistemi.

3.4. USTAVNA UREDITEV REPUBLIKE SLOVENIJE

Ustava Republike Slovenije je bila sprejeta 23. decembra 1991. Sprejela jo je Skupščina Republike Slovenije z dvotretjinsko večino vseh poslancev (Ur. list R S št. 33-1409/91-I z dne 28. decembra 1991).

Ustava R Slovenije vsebuje preambulo in normativni del.

3.4.1. PREAMBULA

se v uvodu upira na:

- temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, s katero je bila ustanovljena samostojna in neodvisna država,
- temeljne človekove pravice in svoboščine,
- pravica slovenskega naroda do samoodločbe,
- več stoletni boj Slovencev za narodno osvoboditev, v katerem je bila izoblikovana narodna samobitnost in uveljavljena slovenska državnost.

Poleg teh elementov navaja preambula tudi organ (Skupščina Republike Slovenije, ki je to ustavo sprejel).

Vsebina preambule je zelo splošna, načelna, njen pomen pa je zlasti v tem, da navaja razloge za sprejem ustave.

USTAVA REPUBLIKE SLOVENIJE

I. SPLOŠNE DOLOČBE

1. člen

Slovenija je demokratična republika.

2. člen

Slovenija je pravna in socialna država.

3. člen

Slovenija je država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe.

V Sloveniji ima oblast ljudstvo. Državljanke in državljanji jo izvršujejo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti ha zakonodajno, izvršilno in sodno.

4. člen

Slovenija je ozemeljsko enotna in nedeljiva država.

5. člen

Država na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. Varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti. Skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce, ter pospešuje njihove stike z domovino. Skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladden civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije.

Slovenci brez slovenskega državljanstva lahko uživajo v Sloveniji posebne pravice in ugodnosti. Vrsto in obseg teh pravic in ugodnosti določa zakon.

6. člen

Grb Slovenije ima obliko ščita. V sredini ščita je na modri podlagi lik Triglava v beli barvi, pod njim sta dve valoviti modri črti, ki ponazarjata morje in reke, nad njim pa so v obliki navzdol obrnjenega trikotnika razporejene tri zlate šesterokrake zvezde. Ščit je ob stranicah rdeče obrobljen. Grb se oblikuje po določenem geometrijskem in barvnem pravilu.

Zastava Slovenije je belo-modro-rdeča slovenska narodna zastava z grbom Slovenije. Razmerje med širino in dolžino zastave je ena proti dve. Barve zastave gredo po vrstnem redu: bela, modra, rdeča. Vsaka barva zavzema po širini tretjino prostora zastave. Grb je v levem gornjem delu zastave tako, da sega z eno polovico v belo polje, z drugo pa v modro.

Himna Slovenije je Zdravljica.

Uporabo grba, zastave in himne ureja zakon.

7. člen

Država in verske skupnosti so ločene. Verske skupnosti so enakopravne; njihovo delovanje je svobodno.

8. člen

Zakoni in drugi predpisi morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.

9. člen

V Sloveniji je zagotovljena lokalna samouprava.

10. člen

Glavno mesto Slovenije je Ljubljana.

11. člen

Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živi italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina.

12. člen

Državljanstvo Slovenije ureja zakon.

13. člen

Tujci imajo v Sloveniji v skladu z mednarodnimi pogodbami vse pravice, zagotovljene s to ustavo in z zakoni, razen tistih, ki jih imajo po ustavi ali po zakonu samo državljani Slovenije.

...

3.4.2. NORMATIVNI DEL

obsega 174 členov, razvrščenih v 10 poglavij, vsako poglavje je oštevilčeno in naslovljeno.

V prvem poglavju (členi od 1 do 13) so splošne določbe o kakovosti, naravi in obliki slovenske države.

Drugo poglavje (členi od 14 do 65) urejajo človekove pravice.

Tretje poglavje (členi od 66 do 79) gospodarska in socialna razmerja.

Četrto poglavje (členi od 80 do 137) državno ureditev.

Peto poglavje (členi od 138 do 145) samoupravo.

Šesto poglavje (členi 146 do 152) javne finance.

Sedmo poglavje (členi 153 do 159) ustavnost in zakonitost.

Osmo poglavje (členi od 160 do 167) ustavno sodišče.

Deveto poglavje (členi od 168 do 171) postopek za spremembo ustave.

Deseto poglavje (členi od 172 do 174) pa prehodne in končne določbe.

Posamezna poglavja imajo tudi podpoglavja.

V prehodnih in končnih določbah je urejena uveljavitev ustave (Ustava je začela veljati z razglasitvijo, njene določbe pa so se pričele uveljavljati z dnem razglasitve, razen tistih, za katere je bilo v ustavnem zakonu z uvedbo ustave drugače določeno (veljavnost dosedanjih predpisov, pristojnosti dotedanjih najvišjih organov oblasti in novih volitev ter lastninsko pravico tujcev na nepremičnine).

3.5. POSTOPEK ZA SPREMEMBO USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE

Slovenska ustava se razvršča med toge ustave. Predpisuje zahtevnejše pogoje za svoje spreminjanje, kot za sprejem zakona. Postopek se sestoji iz dveh faz: predlog za začetek postopka za spremembo ustave in odločanje o njem in sprejem ustavne spremembe. Predlog za začetek postopka za spremembo ustave lahko da: 20 poslancev državnega zbora, vlada, najmanj 30.000 volivcev.

Ustavno spremembo sprejme državni zbor z absolutno kvalificirano večino (najmanj 60 poslancev). Na zahtevo najmanj 30 poslancev pa se mora sprememba ustave potrditi tudi na referendumu. Ustavna sprememba je sprejeta, če se glasovanja udeleži večina vseh volivcev in če zanjo glasuje večina od volivcev (referenduma se mora udeležiti več kot 50 % vseh volivcev).

Sprememba ustave začne veljati z razglasitvijo v državnem zboru (najkasneje v osmih dneh).

V Republiki Sloveniji je do prve spremembe ustave prišlo leta 1997. Državni zbor je odločil, da se bo ustava novelirala z ustavnim zakonom. Sprememb ustave je bilo do leta 2016 deset. Ustavni zakon se sprejema po postopku, predpisanem za spremembo ustave in ima enako pravno podlago kot ustava.

3.6. SPLOŠNE DOLOČBE USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE

Slovenija je **demokratska republika**. Tu ustava opredeljuje obliko političnega sistema (demokratska država) in obliko vladavine (republika). Demokratskost države se odraža tudi v republikanski obliki vladavine, za razliko od monarhije je šef države v republiki predsednik, ki je voljen (pri nas na neposrednih volitvah), ki je hkrati omejen z ustavo in zakoni ter je pravno odgovoren. Glede na položaj predsednika republike je Slovenija parlamentarna in ne predsedniška republika.

Pravna država pomeni vezanost delovanja vseh državnih organov na pravne predpise (vladavina prava). Ustava mora zagotavljati človekove pravice in svoboščine in prebivalcem zagotavljati varstvo pred nedopustnimi posegi države.

Socialna država mora posameznikom, družinam in nekaterim skupinam zagotavljati določeno stopnjo materialne in socialne varnosti, ki so konkretizirane v nekaterih temeljnih socialnih in ekonomskih pravicah: pravico do zdravstvenega, pokojninskega, invalidskega in drugega socialnega zavarovanja, družinske in otrokove pravice, pravico do izobraževanja in šolanja, do primernega stanovanja in tudi pravice, ki izhajajo iz dela.

Načelo ljudske suverenosti Pri tej obliki suverenosti je ljudstvo nosilec suverene oblasti. Vsa oblast izhaja iz ljudstva, nosilci oblasti delujejo kot predstavniki ljudstva. Ljudska suverenost je dejansko istovetna z demokracijo. 3. člen ustave » V Sloveniji ima oblast ljudstvo«. Državljanke in državljani jo izvršujejo neposredno in z volitvami.

Načelo delitve oblasti - na zakonodajno, izvršilno in sodno. Tu ustava ureja razmerje med njimi in zagotavlja neodvisnost med njimi. Takšna delitev onemogoča osredotočenje in zlorabo oblasti v enem organu.

Ozemeljska enotnost in nedeljivost države določa, da je Slovenija ozemeljsko enotna in nedeljiva država (prepoved federalizacije), državni organi izvajajo oblastne funkcije na celotnem ozemlju. Slovenija ima enoten pravni, ekonomski, carinski, monetarni prostor ipd.

Lokalna samouprava Ustava določa enotnost in nedeljivost Slovenije, kar pa ni ovira za oblikovanje lokalne samouprave (občine in pokrajine).

Državne meje ustava ne določa. Določene so v temeljni ustavni listini o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Ta določa, da so državne meje Republike Slovenije mednarodno priznane državne meje nekdanje SFRJ z Republiko Avstrijo, Republiko Italijo in Republiko Madžarsko v delu, ki meji na Republiko Slovenijo ter meje med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško v okviru nekdanje meje (meje med R Slovenijo in R Hrvaško. Problem je nastal pri določitvi meje na morju, ker v SFRJ morska meja med republikami ni bila določena).

Varstvo človekovih pravic Ustava v 5. členu državo zavezuje, da na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine in še posebej nalaga, da :

- varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti;
- skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah;
- skrbi za slovenske izseljence in zdomce ter pospešuje njihove stike z domovino;
- skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije.

-

Državljan in tujci Državljanstvo je pravno razmerje med posameznikom in državo (pripadajo določene pravice in obveznosti). Državljanstvo R Slovenije ureja Zakon o državljanstvu. Državljanstvo pridobimo po rodu, z rojstvom na območju R Slovenije, z naturalizacijo in po mednarodni pogodbi. Državljanstvo pa preneha z odpustom, odrekom, odvzemom in po mednarodni pogodbi. Državljan ima nekatere pravice, ki so pridržane samo za državljane (splošna volilna pravica).

Tujec je oseba, ki ni državljan R Slovenije. Tujci imajo zagotovljene vse pravice, razen tistih, ki jih imajo po ustavi ali po zakonu samo državljani Slovenije. (npr. omejitev vstopa v državo, čas bivanja v njej, volilna pravica, izročitev tuji državi, izkoriščanje naravnih bogastev ipd.)

Državni simboli Zunanje obeležje države so grb, zastava in himna. V širšem pomenu pa tudi glavno mesto, državni pečat, državna odlikovanja, državni prazniki in podobno. Ustava določa, da uporabo zastave, grba in himne ureja zakon. Določa pa tudi, da je glavno mesto Slovenije Ljubljana. Himna Slovenije je Zdravljica (7. kitica pesmi Franceta Prešerna, Zdravljica).

Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Vsi državni organi, organi lokalnih oblasti, nosilci javnih pooblastil morajo kot uradni jezik uporabljati slovenščino. Po ustavi je na območjih, kjer živita italijanska in madžarska narodna skupnost, uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina.

Država in verske skupnosti Položaj verskih skupnosti opredeljuje 7. člen Ustave. Izhaja iz načela laičnosti države, saj določa, da je država in verske skupnosti, ločene. Verske skupnosti so enakopravne, njihovo delovanje pa svobodno (kar pomeni, da nobeni verski skupnosti ne sme dajati prednosti). Država mora verskim skupnostim zagotavljati svobodno delovanje in avtonomijo. Zagotovljena je pravica svobodnega izpovedovanja vere v zasebnem in javnem življenju.

Načela mednarodnega prava in mednarodne pogodbe V 8. členu Ustava predpisuje, da morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno (z ratifikacijo in objavo postanejo del našega notranjega upravnega reda), enako velja tudi za pravne akte, ki jih sprejemajo organi EU (parlament, komisija).

Načelo ustavnosti in zakonitosti Ustavnost je temeljno načelo sodobnega ustavnega in političnega sistema ter najpomembnejše pravno varstvo. Ustavnost zajema skladnost zakonov, podzakonskih predpisov in drugih splošnih aktov z ustavo. Pomeni tudi obveznost vseh in vsakogar, da pri sprejemanju pravnih aktov in izvrševanju materialnih aktov (ravnajo v skladu z ustavo). Zakon ali drugi predpis je protiustaven, če ni sprejet v skladu z ustavno predpisanim postopkom ali če njegova vsebina nasprotuje vsebini ustave.

Načelo zakonitosti pomeni obveznost vseh in vsakogar, da pri sprejemanju pravnih aktov in njihovih izvrševanj izhajajo iz zakona in ga dosledno uresničujejo. Pomeni tudi, da morajo biti podzakonski predpisi posamični akti skladni z zakoni. Pri tem veljajo še nekatera druga načela zakonitosti:

- razglasitev zakona, v R Sloveniji razglašajo zakone z ukazom predsednik republike,
- Zakon in drugi predpisi morajo biti objavljeni, preden začnejo veljati. Ustava določa, da se državni predpisi objavljajo v Ur. list R Slovenije, predpisi lokalnih skupnosti v glasilu, ki ga sami določijo (za Občini Rogaška Slatina in Rogatec – časopis ROGAŠKE

NOVICE.

- Vacatio legis, to je potreben čas, ki mora preteči od objave predpisa do začetka veljavnosti (pri zakonih je običajno 15-dnevni rok),
- prepoved povratne veljave, (retroaktivnost pravnih aktov). Zakoni in drugi predpisi lahko urejajo in s tem sankcionirajo pravna razmerja samo za naprej. Izjemoma je dopuščena retroaktivnost z izpolnitvijo štirih pogojev: retroaktivnost lahko določi samo zakon, povratno veljavo imajo samo posamezne določbe zakona (ne pa celotni zakon), retroaktivnost je dopustna: če to zahteva javna korist in če se pri tem ne posega v pridobljene pravice. (Prepoved povratne veljave je posebej pomembna v kazenskem pravu. KZ določa, da ne sme nihče biti kaznovan za dejanje, za katero ni zakon določil, da je kaznivo dejanje in zanj predpisal kazni, še preden je bilo storjeno, pa tudi, da se kazniva dejanja ugotavljajo in kazni izrekajo po zakonu, ki je veljal ob storitvi dejanja, razen če je novi zakon za storilca, milejši).

3.6.1. ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE

Temeljne človekove pravice in svoboščine so tiste pravice, ki so urejene z ustavo ter so izhodišče in temelj pravne ureditve svobodnih, demokratičnih družb in držav.

Praviloma so urejene na začetku ustave v posebnem poglavju, niso pa vse pravice vedno uvrščene v ustavo (nekatero se lahko urejajo z zakoni).

Pravice in svoboščine se uresničujejo neposredno na podlagi ustave. Pravic in svoboščin ne ureja in varuje samo ustava, temveč tudi številni akti mednarodnega prava, kot so: Ustanovna listina OZN 1945, Splošna deklaracija o človekovih pravicah

1948, Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida 1948, Konvencija proti mučenju 1984, Evropska konvencija o človekovih pravicah, ipd.. Pravice in svoboščine, določene z ustavo, se človeku ne smejo odvzeti, samo v izjemnih, vnaprej določenih primerih se lahko začasno omejijo. To velja predvsem v vojnih in izrednih razmerah (npr. izbruh kužnih bolezni, naravne nesreče). V takšnih primerih se lahko omejijo le nekatere pravice (pogosto svoboda gibanja). Nekaterih pravic pa ni možno omejiti v nobenem primeru: nedotakljivost človekovega življenja, (V R Sloveniji ni smrtne kazni), varstvo človekove osebnosti in dostojanstva, svobodo vesti in pravna jamstva v kazenskem postopku, prepoved mučenja, zakonitosti v kazenskem postopku, pravni domnevi o nedolžnosti v kazenskem postopku (vsak je nedolžen, dokler ni s pravno odločbo spoznan za krivega) in varstvo človekovega dostojanstva. Človekove pravice in temeljne svoboščine so omejene samo s pravicami drugih (svoje pravice ne smemo uveljavljati v škodo pravic drugega).

Temeljne pravice in svoboščine celovito varujejo človekovo osebnost. Med najpomembnejšimi so enakost pred zakonom, dostojanstvo osebnosti, pravica do pravnega varstva, sodnega varstva in povračila škode.

Načelo enakosti Ustava R Slovenije v 14. členu (enakost pred zakonom) zagotavlja vsakomur enake človekove pravice in temeljne svoboščine ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino). To načelo je v Ustavi R Slovenije določeno v številnih členih: v 22. členu vsakomur je zagotovljeno enako varstvo njegovih pravic v postopku pred sodiščem, drugimi državnimi organi, organi lokalnih skupnosti, ki odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih. V 29. členu so vsakomur, ki je obdolžen kaznivega dejanja, morajo biti ob popolni enakopravnosti zagotovljene tudi naslednje pravice (čas za obrambo, sojenje v navzočnosti, izvajanje dokazov v njegovo korist in zelo pomembno določilo, da ni dolžan izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje, ali priznati krivdo).

Dostojanstvo osebnosti Spoštovanje človekovega dostojanstva je predpostavka uresničevanja vseh drugih človekovih pravic. Posebej pomembno je varovanje v kazenskih postopkih oz. pri soočenju posameznika z organi državne prisile, zlasti v

policijskih in drugih postopkih ni dovoljeno osebe poniževati, podcenjevati, žaliti, se iz nje norčevati, z njo grdo ravnati ali sploh ravnati tako, da se prizadene njeno človeško dostojanstvo. Človekovo dostojanstvo je varovano tudi s prepovedjo opravljanja medicinskih in drugih znanstvenih poskusov, brez svobodne privolitve.

Pravica do sodnega varstva in povračila škode Vse pravice dobijo prav pomen s pravdo pravnega sredstva, sodnega varstva in povračila škode. Pravico do pravnega sredstva zagotavlja vsakomur pritožbo zoper odločbe sodišč, državnih organov, organov lokalne skupnosti. Vsakdo ima pravico do sodnega varstva, če meni, da so bile kršene njegove pravice. Vsakdo ima pravico do povračila škode, ki mu je bila storjena zaradi nezakonitega dela državnega organa, organa lokalne skupnosti. Oškodovanec ima pravico zahtevati povračilo škode tudi neposredno od tistega, ki mu jo je povzročil (konkretni uslužbenec državnega organa).

3.6.2. OSEBNOSTNE PRAVICE IN SVOBOŠČINE

Osebnostne pravice in svoboščine varujejo človekovo telesno in duševno celovitost, njegovo osebnost, dostojanstvo in zasebnost. Spadajo med najstarejše pravice v zgodovinskih aktih, pripadajo vsakemu človeku.

Nedotakljivost človekovega življenja Najpomembnejša človekova pravica je pravica do življenja Ustava R Slovenije v 17. členu določa, da je človekovo življenje nedotakljivo in da v Sloveniji ni smrtne kazni. Smrtna kazen se ne more izreči ne v mirnem, ne v vojnem stanju.

Prepoved mučenja Ustava R Slovenije prepoveduje mučenje, nečloveško ali ponižujoče kaznovanje ali ravnanje. Mučenje je vsako dejanje, s katerim se povzroča drugi osebi hude telesne ali duševne bolečine. Državnim organom je prepovedana uporaba različnih oblik nasilja in mučenja oseb, vsakršno izsiljevanje priznanj (izsiljeno priznanje ne more biti uporabljeno kot dokaz v kazenskem in drugih postopkih).

Osebna svoboda Varstvo pred odvzemom svobode s strani državnih organov je vseboval že Habeas Corpus Act iz leta 1679, je ena najstarejših svoboščin, ki je urejena v ustavah. Svobode ni mogoče vzeti nikomur, mogoče pa jo je začasno z zakonom omejiti (pripor, zaporna kazen). Ob odvzemu prostosti ustava določa vrsto jamstev: vsakdo mora biti seznanjen o razlogih za odvzem prostosti, pisno mora biti seznanjen, zakaj mu je bila odvzeta prostost in mora biti poučen o tem, da ni dolžan ničesar izjaviti, da ima pravico do takojšnje pravne pomoči zagovornika in da je pristojni organ na njegovo zahtevo dolžan o odvzemu prostosti obvestiti njegove najbližje.

Svoboda gibanja je bistven element osebne svobode. Vsakdo ima pravico, da se prosto giblje, izbira prebivališče, zapusti državo in se vanjo kadarkoli vrne. Svoboda gibanja se lahko omeji z zakonom (da se zagotovi kazenski postopek, prepreči širjenje nalezljivih boleznih, da se zavaruje javni red, če zahteva interes obrambe države).

Izročitev Državljana Slovenije ni dovoljeno izročiti ali predati, razen če obveznost izročitve ali predaje izhaja iz mednarodne pogodbe, s katero Slovenija v skladu z določbo prvega odstavka 3.a člena prenaša izvrševanje dela suverenih pravic na mednarodno organizacijo. (članica EU).

3.6.3. PRAVICE V KAZENSKEM POSTOPKU

Načelo zakonitosti v kazenskem pravu je eno temeljnih načel kazenskega prava, s katerim se posameznikom zagotavlja pravna varnost. Kaznivo dejanje in kazen zanj lahko določi samo zakon, kaznivo dejanje in kazen morata biti določena še preden je bilo dejanje storjeno. Načelo zakonitosti izključuje povratno (retroaktivno) veljavo kazenskega zakonika.

Domneva nedolžnosti Vsak, ki je obdolžen kaznivega ravnanja velja za nedolžnega, dokler njegova krivda in ugotovljena s pravnomočno sodbo. To načelo obvezuje sodišča, tožilstva, policijo in tudi sredstva javnega obveščanja. Krivdo mora dokazati

državni tožilec, v dvomu ko krivda ni dokazana, mora sodišče obdolženo osebo oprostiti (in dubio pro reo).

Pravno jamstvo v kazenskem postopku Obdolžencu so v kazenskem postopku zagotovljene naslednje temeljne pravice: primeren čas za pripravo svoje obrambe, sojenje v navzočnosti, zagotovljeno izvajanje dokazov v njegovo korist ter da ni dolžan se izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje in priznati krivde.

Javnost sojenja Sodne obravnave so javne. To načelo omogoča javnosti nadzor nad nepristranskostjo in zakonitostjo sojenja. Javnost se izključi v primeru sojenja mladoletnikom ali če je to potrebno zaradi varovanja tajnosti, morale, varstva družinskega življenja obtoženca).

Prepoved sojenja v isti zadevi Gre za prepoved po kateri ne sme nihče biti ponovno obsojen ali kaznovan zaradi kaznivega dejanja, za katerega je bil kazenski postopek pravnomočno ustavljen.

Pravica do rehabilitacije Kdor je bil po krivem obsojen za kaznivo dejanje ali mu je bila neutemeljeno odvzeta prostost, ima pravico do rehabilitacije in povrnitve škode. Rehabilitacija se opravi predvsem z objavo sporočila o neupravičeni obsodbi v sredstvih javnega obveščanja, razveljavi se vpis v kazenski evidenci. Osebi ki je bila neupravičeno obsojena ali neutemeljeno odvzeta prostost, se za ta čas prizna delovna doba.

3.6.4. NEDOTAKLJIVOST ČLOVEKOVE ZASEBNOSTI

Človekova zasebnost pojmuje kot nemoteno in svobodno osebno in družinsko življenje, brez vmešavanja države ali drugih subjektov. Potreba po takšnem ustavnem varstvu se je v zadnjih letih povečala zaradi večje uporabe elektronskih tehničnih pripomočkov za neopazno poseganje v človekovo zasebnost in zbiranje informacij.

Nedotakljivost stanovanja Ustava zagotavlja vsakomur pravico do nedotakljivosti stanovanja. Nihče ne sme brez odločbe sodišča proti volji stanovalca vstopiti v tuje stanovanje, druge prostore, niti jih ne sme preiskovati. Hišna preiskava se lahko oprav samo na podlagi pisne odredbe sodišča. Brez odločbe sodišča smejo policisti vstopiti v stanovanje in druge prostore zaradi preprečitve samomora, okoliščin, ki kaže na smrt osebe v tem prostoru (nenadna smrt) ali za preprečitev neposredne nevarnosti za ljudi in premoženje (požar, izlitje vode, reševanje onemogle osebe).

Varstvo tajnosti pisem in drugih občil Pomemben poseg v človekovo zasebnost je tudi kršitev tajnosti pisem in drugih občil. V času sodobnih elektronskih sredstev je varstvo te pravice izjemno pomembno, saj ne zajema samo klasičnega pisemskega in telefonskega sporazumevanja temveč tudi komuniciranje preko spleta in različne oblike prisluškovanja, snemanja, video nadzora in podobno. Protipravno početje navedenega je kaznivo dejanje.

Varstvo osebnih podatkov Varuje posameznika pred nezakonitimi in neupravičenimi posegi v njegovo zasebnost. Prepovedana je uporaba osebnih podatkov v nasprotju z namenom zbiranja. Podrobneje ureja zbiranje in uporabo osebnih podatkov, Zakon o varstvu osebnih podatkov. Zakonitost nadzira Informacijska pooblaščenka.

Svoboda izražanja in opredeljevanja

Te svobode se pretežno vežejo na državljane in posamezniku omogočajo svobodo izražanja in opredeljevanja. Svoboda izražanja je temelj demokratičnega političnega sistema, vsebuje svobodo informiranja in svobodo biti informiran (pravico do komuniciranja). Tu so vključene pravice do svobode izražanja misli, svobode govora, svobode javnega nastopanja, svobodo tiska in drugih oblik javnega obveščanja ter izražanja. Svoboda misli ne pomeni samo osebnega intimnega mišljenja ampak zlasti svobodo javnega izražanja te misli. Pri svobodi medijev gre za pravico do svobodnega obveščanja brez kakršne cenzure.

Z ustavo je zagotovljena tudi pravica do popravka ter tistemu, ki je bila prizadeta pravica ali interes, zagotavlja pravico do odgovora na objavljeno informacijo. To je predvsem zaradi interesa po zagotavljanju po objektivni vsestranski in pravočasni informiranosti.

Svoboda vesti zagotavlja svobodno izpovedovanje vere in drugih opredelitev v zasebnem in javnem življenju. Mišljeno je neovirano izražanje moralnega, filozofskega in verskega prepričanja. Posameznik se ni dolžan opredeliti glede svojega verskega ali drugega prepričanja. Starši imajo pravico, da zagotavljajo svojim otrokom versko in moralno vzgojo, do takrat, ko je otrok zmožen, da uveljavi lastno voljo in poglede (ko doseže določeno zrelost).

Pravica do ugovora vesti Gre za svobodno opredelitev posameznika oz. nestrinjanja s pravnimi zapovedmi in prepovedmi (dopusten je v primerih, ki jih določa zakon, če se s tem ne omejujejo pravice drugih, najpogosteje na obrambnem področju v zvezi z vojaško dolžnostjo in zdravstvenem področju, pri umetni prekinitvi nosečnosti. Vojaški obveznik sodeluje pri obrambi države tako, da služi brez orožja ali opravlja nadomestno civilno službo. Zdravstveni delavec pa lahko odkloni zdravstveni poseg, če meni da ni v skladu z njegovo vestjo in medicinsko etiko.

3.6.5. POLITIČNE PRAVICE IN SVOBOŠČINE

Politične pravice in svoboščine zagotavljajo državljanom in uveljavljanje v javnem političnem življenju. Zagotavljajo, da so nosilci oblasti in odločanja v javnem življenju, zagotavljajo sodelovanje pri oblikovanju in izvajanju nadzora javne oblasti.

Pravica do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev Daje vsakemu državljanu pravico, da neposredno ali po izvoljenih predstavnikih sodeluje pri opravljanju javnih zadev. Ta pravica se neposredno izvršuje z odločanjem na referendumu, zboru občanov, ljudsko iniciativo ipd., posredno pa preko izvoljenih predstavnikov, poslancev

v državnem zboru, svetnikov v občinskih svetih). Imajo pravico sodelovanja tudi pri upravljanju na področju šolstva, zdravstva, socialnega varstva, kulture ipd.

Pravica do zbiranja Zagotavlja vsem osebam pravico do mirnega zbiranja in do javnih zborovanj, kjer lahko izražajo svobodo misli, govora, javnega nastopanja, izpovedovanja vere, zaradi zadovoljevanja potreb po kulturnem, športnem, družbenem udejstvovanju ipd. Najpogostejše oblike takšnega zbiranja so javni shodi, javne prireditve, športne prireditve.

Pravica do združevanja Omogoča organizirano povezovanje ljudi v različne oblike društva in političnih organizacij z namenom, da bi lažje zadovoljevali svoje cilje, potrebe in interese. Delavci se lahko združujejo v sindikate. Takšne pravice je dopustno z zakonom omejit, če to zahteva varnost države, javna varnost ter varstvo pred širjenjem nalezljivih bolezni. Ustava izrecno prepoveduje včlanjenje v politične stranke pripadnikom vojske in policije. Delna omejitev te pravice velja tudi za sodnike in državne tožilce, ki ne smejo biti člani organov političnih strank, lahko pa so člani političnih strank.

Fizične osebe se lahko združujejo v društva. Društvo je pravna oseba zasebnega prava. Ustanovijo ga najmanj tri polnoletne osebe, ki na ustanovnem zboru sprejmejo sklep o ustanovitvi in statut društva.

S pojmom politična stranka se navadno razume tista politična organizacija, ki vključuje ljudi z enakim političnim prepričanjem in se bori za osvojitve oz. ohranitev državne oblasti, preko katere želi uresničiti svoje politične cilje. Svoj politični program uresničuje preko državnega mehanizma tako, da si pridobi oblast oz. postavi svoje člane na odločilna mesta v državni organizaciji, praviloma z volitvami. Politične stranke se financirajo s članarino, javnimi sredstvi in prispevki fizičnih in pravnih oseb. Stranko lahko ustanovi najmanj dvesto slovenskih polnoletnih državljanov. Za delovanje mora biti stranka registrirana pri ministrstvu za notranje zadeve. Delovanje političnih strank pri volitvah je urejena z volilno zakonodajo, njihovo delovanje v parlamentu pa ureja Poslovnik državnega zbora.

Volilna pravica je osrednja politična pravica in hkrati temelj predstavniške demokracije. Obsega pravico voliti (aktivna volilna pravica) in pravico biti izvoljen -40-

(pasivna volilna pravica). Volilno pravico ima vsak državljan, ki je dopolnil 18 let. Glas vsakega volivca ima enako pravico. Za tujce so predpisane določene omejitve glede volilne pravice.

Pravica do peticije je pravica posameznika ali skupine državljanov do pošiljanja pisnih pozivov, pritožb, predlogov, pobud, prošenj. Peticije je mogoče pošiljati različnim institucijam, ne le predstavniškimi in drugim državnim organom. Naslovnikom na peticije ni potrebno odgovarjati, razen če imajo v svojih internih aktih določeno takšno obveznost, državne organe pa za odgovor na pisne vloge zavezuje ZUP.

Pravica pribežališča (azil) Ustava R Slovenije priznava pravico pribežališča tujim državljanom in osebam brez državljanstva (apatridom), ki so preganjanje zaradi zavzemanja za človekove pravice in temeljne svoboščine. Azil je pravica posameznika – begunca, ki je zapustil svojo državo zaradi preganjanja zaradi svojega političnega prepričanja, rase, vere. Postopek pridobitve azila določa Zakon o azilu.

3.6.6. EKONOMSKE IN SOCIALNE PRAVICE

Ekonomске in socialne pravice se štejejo med novejšje pravice. Prve zametke teh pravic je bilo najti že v Deklaraciji o pravicah človeka in državljana iz leta 1793 v francoski ustavi leta 1848 in weimarski ustavi iz leta 1919. Na podlagi teh pravic lahko posameznik zahteva od države določeno dejavnost. Med te pravice spadajo tipične ekonomske in socialne pravice (pravica do zasebne lastnine in dedovanja, svoboda dela, pravice do zdravstvenega varstva, pravice invalidov). V širšem pomenu med nje štejejo tudi družinske pravice (zakonska zveza in družina, pravice in dolžnosti staršev, svobodno odločanje o rojstvu otrok, pravice v zvezi z izobraževanjem in umetnostjo ipd.).

Ekonomске pravice, ki jih zagotavlja ustava so pravice do zasebne lastnine, dedovanje in svoboda dela. Ustava zagotavlja vsakomur pravico do zasebne lastnine in dedovanja, določa način pridobivanja in uživanja lastnine ter način in pogoje dedovanja. S svobodo dela razumemo pravico do proste izbire zaposlitve, dostopnost enakega delovnega mesta pod enakimi pogoji in prepoved prisilnega dela.

Socialne pravice S socialnimi pravicami se zagotavlja določena stopnja materialne in socialne varnosti posameznikom in družbenim skupinam. Pravica do socialne varnosti je zagotovljena in priznana vsem državljanom. Država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno varovanje ter skrbi za njihovo delovanje. Posebno varstvo uživajo vojni veterani, žrtve vojnega nasilja in invalidi.

Družinske pravice Med družinske pravice uvrščamo zlasti pravice, ki se nanašajo na zakonsko zvezo in družino, pravice in dolžnosti staršev, svobodno odločanje o rojstvu otrok in pravice otrok. Zakonska zveza temelji na enakopravnosti zakoncev. Sklene se pred pristojnim državnim organom. Poznamo tudi izven zakonsko skupnost, ki je enakopravna. Pravice in dolžnosti staršev določa ustava. Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati otroke. Roditeljska pravica preneha praviloma s polnoletnostjo otroka. Zagotovljeno je svobodno odločanje o rojstvu otrok (ali bo imel otroke, kdaj jih bo imel in koliko jih bo imel). Pravico otrok ureja ustava na več mestih. Otroci uživajo posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim in drugim izkoriščanjem ter zlorabljanjem. Posebna skupina pravic je v zvezi z izobraževanjem, znanostjo in umetnostjo. Izobraževanje je po ustavi svobodno, vsakdo si lahko svobodno izbira vse oblike izobraževanja. Pri tem je državi naložena dolžnost, da ustvarja možnosti, da si državljanji pridobijo ustrezno izobrazbo. Osnovno izobraževanje je obvezno in brezplačno. Ustava zagotavlja avtonomijo državnim univerzam in državnim visokim šolam. Poznamo tudi intelektualno svobodo, ki zagotavlja vsakomur svobodo znanstvenega in umetniškega ustvarjanja.

Pravice narodnih skupnosti Posebne pravice ustava določa italijanski in madžarski narodni skupnosti, kot so uradni jezik italijanščine in madžarščine na območju občin, kjer živita ti narodni skupnosti, imajo pravico do svobodne uporabe narodnih simbolov, pravico do ohranjanja svoje narodne identitete, pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku in pravice do odnosov in stikov s svojimi matičnimi državami. Poseben položaj in posebne pravice ustava zagotavlja romskim skupnostim. Posebne pravice romskim skupnostim so opredeljene v različnih zakonih.

3.6.7. GOSPODARSKA IN SOCIALNA RAZMERJA

Značilnost nove slovenske ustave je posebno poglavje o gospodarskih in socialnih razmerjih, ki ureja načela, pravice in razmerja na ekonomskem in socialnem področju. Ustava zagotavlja le svobodo dela, pri tem pa ne jamči pravice do dela oz. zaposlitve (kar bi bilo v sedanjih ekonomskih razmerah, nerealno). Zagotovljeno je soodločanje delavcev pri opravljanju gospodarskih organizacij in v zavodih (svet delavcev, zbor delavcev, predstavnikov delavcev v svetih zavodov, predstavnikov delavcev v organih družbe, delavski direktor). Zagotovljena je sindikalna svoboda, kjer je zagotovljen poseben položaj in vloga reprezentativnim sindikatom. Ena izmed temeljev sindikalnih pravic pa je pravica do stavke. Stavka mora biti vnaprej napovedana in potekati po stavkovnih pravilih. Ustava določa, da država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje. Zagotovljena je svoboda gospodarskih subjektov. Država ne posega v svobodno urejanje tržnih razmerij, država pa vpliva na razvoj gospodarstva z monetarno in fiskalno politiko. Prepovedana je neloyalna konkurenca in zloraba monopolnega položaja na trgu.

Lastnina Ustava zagotavlja pravico do zasebne lastnine in dedovanja. Predvideva nekatere omejitve zaradi varstva okolja, naravnih bogastev, javnega interesa. Sprememba ustave dopušča tudi tujcem pravico do lastnine nepremičnine. (stavbe in zemljišče).

Razlastitev je zahtevna omejitev lastninske pravice na nepremičninah. Možna je zaradi splošne javne koristi (npr. gradnja avtoceste) in proti odškodnini.

Javno dobro označuje stvari namenjene splošni uporabi. Zaradi posebnega gospodarskega, kulturnega, zgodovinskega pomena so pod posebnim zakonskim varstvom. Sem spadajo poleg stvari v splošni rabi še naravna bogastva, rudnine, vodotoki, morska obala.

3.6.8. VARSTVO DOBRIN

Varstvo zemljišč Zaradi smotrnega izkoriščanja zemljišč, je ustava predpisala zakonodajalcu, da določi posebne pogoje za uporabo zemljišč, še posebno varstvo

imajo kmetijska zemljišča. Posebna skrb pa je namenjena zaščiti gorskih in hribovitih območij.

Vsakdo ima pravico do **zdravega življenjskega okolja**, zato so z zakoni določeni pogoji in načini za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti. Povzročitelj škode v življenjskem okolju je dolžan poravnati škodo. Omenjena pravica se v zadnjem času vse pogosteje uveljavlja kot z ustavo zagotovljena človekova pravica (zadnji primeri cementarne v Trbovljah in Cinkarne v Celju).

Posebno varstvo je namenjeno **varovanju naravne kulturne dediščine**. Za ohranjanje skrbijo država in lokalne skupnost.

Pravica do pitne vode je bila v Ustavo RS vnesena v letu 2016.

Vsakdo ima pravico do pitne vode. Vodni viri so javno dobro v upravljanju države.

Vodni viri služijo prednostno in trajnostno oskrbi prebivalstva s pitno vodo in z vodo za oskrbo gospodinjstev in v tem delu niso tržno blago.

Oskrbo prebivalstva s pitno vodo in z vodo za oskrbo gospodinjstev zagotavlja država preko samoupravnih lokalnih skupnosti neposredno in neprofitno.

3.6.9. VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

Za učinkovito varstvo pravic in svoboščin so v ustavi predpisana pravna sredstva. Ta pravna sredstva temeljijo na načelih:

- načelo neposrednega uresničevanja pravic in svoboščin na podlagi ustave;
- prepoved omejevanja in začasne razveljavitve pravic ter svoboščin v nasprotju z ustavo;
- načelo enakosti pred zakonom in enakega varstva pravic;
- pravica do sodnega varstva;
- pravica do pravnega sredstva;
- pravica do povračila škode itd.

3.6.10. SODNO VARSTVO PRAVIC IN SVOBOŠČIN

Najučinkovitejše varstvo pravic in svoboščin je njihovo sodno varstvo. 15. člen Ustave zagotavlja sodno varstvo pravic in svoboščin ter pravico do odprave posledic njihove kršitve. Najpogosteje gre za pritožbe zoper sodbe sodišč, odločbe državnih upravnih organov, organov lokalnih skupnosti. Vsakdo ima pravico do povračila škode, ki mu jo je storila uradna oseba s svojim protipravnim dejanjem.

Kršitev človekovih pravic in svoboščin je lahko tudi kaznivo dejanje ali prekršek.

Posameznik ima pravico do sodnega varstva tudi v civilnem sporu in upravnem sporu.

Ustavnosodno varstvo pravic in svoboščin je dopustno z ustavno pritožbo, ko so izčrpana druga pravna sredstva.

Varuh človekovih pravic (ombudsman) je zastopnik, ki varuje in zastopa posameznika v sporu z organi, ki izvajajo javna pooblastila. Ustava R Slovenije v 159. členu predpisuje uvedbo varuha človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kot institucijo za neformalno varstvo človekovih pravic in svoboščin. Določeni so tudi posebni varuhi pravic (V Sloveniji že imamo tudi varuha pravic s področje zdravstvenega varstva).

Varuha, na predlog predsednika republike, izvoli Državni zbor z dvotretjinsko večino vseh poslancev. Varuh je popolnoma neodvisen in samostojen v razmerju do vlade, ministrov, državnih organov. Izvoljen je za dobo šestih let, deluje po določenih ustave in mednarodnih konvencijah o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, lahko pa se sklicuje tudi na načelo pravičnosti. Ima pooblastila do vseh državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil. Praviloma ne more obravnavati zadev, o katerih potekajo sodni in drugi pravni postopki (razen če gre za neupravičeno zavlačevanje ali očitno zlorabo oblasti). Varuh nima formalne oblasti, deluje na podlagi svojega ugleda, ki ga uživa in druge oblike neformalnega pritiska. Organom naslovi predloge, mnenja, kritike, priporočila. Organi so jih dolžni obravnavati in nanje odgovoriti v roku, ki ga določi varuh. Lahko podaja pobude za spremembe zakonov. Varuh lahko vstopi v vse uradne prostore, tudi v zapore, bolnišnice, da lahko tudi preveri, kako se spoštujejo človekove pravice in svoboščine v teh zavodih.

Postopek pri varuhu je zaupen, neformalen in za stranke brezplačen. Pobudo lahko da vsakdo, ki meni, da so mu kršene človekove pravice ali temeljne svoboščine.

3.6.11. MEDNARODNO VARSTVO PRAVIC IN SVOBOŠČIN

Pravno varstvo v okviru OZN se izvaja na podlagi ustanovne listine Združenih narodov in splošne deklaracije človekovih pravic iz leta 1948, Konvencija proti mučenju in drugim krutim nečloveškim in poniževalnim kaznim ali ravnanjem, Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije. Vse države članice OZN so se obvezale, da bodo spoštovale določbe teh dveh dokumentov. Organi OZN, ki nadzirajo spoštovanje deklaracij, so Odbor za človekove pravice, Komite proti mučenju, Komite za odpravo rasne diskriminacije, Komisija za človekove pravice, Urad visokega komisarja za človekove pravice in več drugih organov.

Pravno varstvo v okviru Sveta Evrope je za Slovenijo pomembno. Izvaja se pri Evropskem sodišču za človekove pravice. Sodišče ima sedež v Strasbourgu. Sestavljajo ga sodniki iz vseh držav podpisnic Evropske konvencije o človekovih pravicah. Sodnike predlagajo države, izvolijo pa jih v parlamentu Sveta Evrope. Postopek pred sodiščem se lahko uvede na zahtevo posameznika, nevladne organizacije ali skupine posameznikov, ki menijo, da so jim bile kršene konvencijske pravice. Pritožba ni dopustna, če je anonimna, pomeni zlorabo pravice do pritožbe, če je pritožbo že obravnavalo sodišče, ni v skladu z določili konvencije ali če je očitno neutemeljena. Iz Slovenije je največ pritožb na Evropsko sodišče, zaradi predolгих sodnih postopkov. Evropsko sodišče je že v več primerih tožnikom priznalo denarno odškodnino, zaradi kršenja 6. člena Evropske konvencije...., ki govori o pravici do poštenega sojenja v razumnem roku.

3.6.12. ORGANIZACIJA DRŽAVNE OBLASTI

Državna ureditev v R Sloveniji že po ustavi izhaja iz načela delitve oblasti. Oblast se izvršuje po načelu delitve na: zakonodajno, izvršilno in sodno. Državni zbor je zakonodajno telo, ki sprejema najvišje pravne akte (ustavo in zakone). Vlada R Slovenije izvršuje, da se ti pravni akti izvajajo. Sodno funkcijo izvajajo sodišča (okrajno, okrožno in vrhovno).

3.6.12.1. Državni zbor

Za državni zbor uporabljamo tudi izraz predstavniško telo, ker predstavlja ljudstvo kot celoto in sprejema najpomembnejše odločitve v državi. Državni svet pa zastopa posebne družbene interese oz. interesne skupine. Opravlja predvsem nadzorstveno funkcijo Državnega zbora. Državni zbor opravlja funkcije: zakonodajno, volilno in nadzorno.

V okviru **zakonodajne funkcije** sprejema ustavo, zakone, svoj poslovník, državni proračun, ratificira mednarodne pogodbe in razpisuje referendum.

Državni zbor lahko o vprašanjih, ki se urejajo z zakonom, razpiše referendum (zakonodajni referendum). Referendum mora razpisati, če to zahteva najmanj 40.000 volivcev. Predlog je na referendumu sprejet, če zanj glasuje večina volivcev, ki so veljavno glasovali in petina vseh volilcev.

V okviru **volilne funkcije** ima državni zbor predvsem naslednje pristojnosti: voli predsednika Državnega zbora, predsednika vlade, ustavne sodnike in sodnike drugih sodišč, imenuje ministre, guvernerja Banke Slovenije, člana računskega sodišča, varuha človekovih pravic.

V okviru **nadzorne funkcije** ima Državni zbor pristojnosti: odloča o nezaupnici in zaupnici vlade, odloča o ustavni pritožbi proti predsedniku republike, predsedniku vlade in posameznih ministrov.

Sestava državnega zbora

Državni zbor sestavlja 90 poslancev. Vsi poslanci so izvoljeni neposredno, s tajnim glasovanjem. Posebej se v državni zbor izvolita tudi pripadnika italijanske in madžarske narodnostne skupnosti (dva poslanca, $88 + 2 = 90$).

Državni zbor se voli za štiri leta. Volitve v Državni zbor razpisuje predsednik republike. Poslanci so predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na kakršnakoli navodila. Poslanci imajo poslansko imuniteto. Državni zbor deluje po poslovníku ter deluje na rednih in izrednih sejah državnega zbora.

Državni zbor sprejema odločitve na sejah. Prisotna mora biti večina poslancev. Odločitev je sprejeta, če ZA glasuje večina prisotnih poslancev. V nekaterih primerih pa je potrebna kvalificirana večina (npr. za spremembo Ustave mora glasovati ZA, 2/3 vseh poslancev oz. 60).

Zakone lahko predlaga vlada, vsak poslanec, ali pet tisoč volivcev. Državni zbor sprejema zakona v trifaznem postopku (obravnavah). Prva obravnava zajema oceno in prikaz stanja na področju, ki naj bi ga zakon zajemal, obravnavajo se tudi načela predlaganega zakona. V drugi obravnavi poslanci razpravljajo o vsakem členu zakona posebej in sprejemajo tudi spremembe ter dopolnitve k predlaganemu členu. V tretji obravnavi poslanci obravnavajo predlog zakona kot celoto ter nato glasujejo o zakonu. Sprejeti zakon nato pošljejo še v potrditev Državnemu svetu.

Državni zbor vodi predsednik državnega zbora. Delo se organizira v okviru poslanskih skupin ter odborov in komisij (sestavljajo jih poslanci). Strokovne, administrativne in druge tehnične naloge opravlja služba državnega zbora.

3.6.12.2. Državni svet

Državni svet ni zakonodajno telo, zato nima pravice sprejemati zakonov in drugih splošnih aktov. Ima predvsem iniciativno, korektivno in socialno funkcijo. Državnemu zboru lahko predlaga sprejem zakonov, zahteva razpis zakonodajnega referendumu in zahteva parlamentarno preiskavo. Pomembna funkcija Državnega sveta je odločilni veto, kar pomeni, da poda veto na že sprejet zakon v parlamentu. V tem primeru mora Državni zbor o tem zakonu ponovno glasovati. Zakon je sprejet, če zanj pri ponovnem glasovanju glasuje večina vseh poslancev (46 ali več).

Državni svet je zastopstvo nosilcev socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov. Sestavlja ga 40 članov in sicer:

- štirje predstavniki delodajalcev,
- štirje predstavniki delojemalcev,
- štirje predstavniki kmetov, obrtnikov in samostojnih poklicev,
- šest predstavnikov negospodarskih dejavnosti,
- dvaindvajset predstavnikov lokalnih interesov.

Člani Državnega sveta se volijo z volitvami. Volijo se za dobo 5 let.

3.6.12.3. Predsednik republike

S pojmom šef države, označujemo državni organ, ki predstavlja državo in opravlja druge praviloma izvršilne funkcije oblasti. V R Sloveniji je to predsednik republike. Njegov položaj in pristojnosti ureja ustava in nekateri področni zakoni (Zakon o obrambi, zunanjih zadevah, volitvah predsednika republike, ustavnem sodišču, varuhu človekovih pravic in zakon o računskem sodišču).

Ustava R Slovenije določa, da se predsednik republike voli na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah. Za predsednika republike je izvoljen kandidat, ki je dobil večino glasov volivcev, ki so oddali veljavne glasovnice (absolutno večino). Če nobeden od kandidatov ni dobil absolutne večine glasov, se v drugi krog glasovanja uvrstita kandidata, ki sta dobila največ glasov. Predsednik republike je izvoljen za dobo 5 let in je lahko največ dvakrat zaporedoma izvoljen na to funkcijo.

Pristojnosti predsednika republike

Predsednik republike predstavlja Republiko Slovenijo in je vrhovni poveljnik njenih obrambnih sil. Postavlja in odpokliče veleposlanike, odloča o pomilostitvah in podeljuje odlikovanja. Na zakonodajnem področju razglašča zakone, razpisuje volitve državnega zbora. Predsednik republike ni odgovoren Državnemu zboru, niti ga Državni zbor ne more odpoklicati. Lahko pa Državni zbor predsednika republike obtoži pred ustavnim sodiščem, zaradi kršitev ustave ali hujše kršitve zakona pri opravljanju njegove funkcije (primer obtožbe predsednika je bil v R Sloveniji, zaradi podelitve odlikovanja Tomažu ERTLJU). O odgovornosti odloča ustavno sodišče.

3.6.12.4. Vlada

V parlamentarnem sistemu je glavni nosilec izvršilne oblasti, vlada. Vlada je hkrati vrh izvršilne funkcije in najvišji upravni organ države. Za svoje delo odgovarja parlamentu. Poznamo različna imena za vlado. Največkrat se po angleškem vzoru imenuje (government), ministrski svet, izvršni svet ali kako drugače.

Vlado sestavljajo predsednik vlade in ministri. Aktualna vlada je sestavljena iz 14 ministrstev. V R Sloveniji se vlada oblikuje na ta način, da predsednik Republike po posvetovanjih z vodji poslanskih skupin predloži Državnemu zboru, kandidata za predsednika vlade. Predsednika vlade voli državni zbor z večino glasov vseh poslancev (46 ali več). Predsednik vlade nato predlaga ministre, imenuje in razrešuje pa jih državni zbor.

Predsednik vlade skrbi za delovanje vlade ter usklajuje delo ministrov. Ministri so skupno odgovorni za delo vlade, vsak minister pa še za delo svojega ministrstva. Sestavo, delovanje vlade, število, ureja Zakon o vladi. Državni zbor lahko glasuje o nezaupnici vladi, na predlog najmanj 10 poslancev. Prav tako lahko tudi sam predsednik vlade zahteva glasovanje o zaupnici vlade (najpogosteje veže glasovanje o zaupnici na sprejetje določenega zakona ali reforme). Najmanj 10 poslancev državnega zbora lahko sproži interpelacijo o delu vlade ali posameznega ministra. Mandat vlade traja 4 leta, preneha pa po volitvah, ko se sestane nov Državni zbor in do imenovanja nove vlade.

3.6.12.5. Državna uprava

Državna uprava je organizirana po resorjih oz. ministrstvih, kar je podrobneje urejeno v Zakonu o vladi. Funkcije uprave so, da izvršuje zakone, druge predpise in akte Državnega zbora in vlade, izdaja tudi upravne in druge akte ter opravlja materialna dejanja. Nekatero svoje pristojnosti lahko prenese na organe v lokalnih skupnostih. Delovanje upravnih organov nadzirajo višji upravni organi nad nižjimi (notranji nadzor), zunanji nadzor pa izvajajo sodišča, ki izvajajo sodni nadzor, katerega namen je predvsem varovanje pravic posameznika.

3.6.13. OBRAMBA DRŽAVE

Obramba države je v Ustavi R Slovenije urejena le na splošno. Podrobneje je urejena v Zakonu o obrambi in Zakonu o vojaških dolžnostih.

Obramba države je za državljane obvezna, v mejah in na način, ki ga določa zakon. Zakon o obrambi je predpisal vojaško, delovno in materialno dolžnost. Vojaška dolžnost se uresničuje v slovenski vojski in enotah za zveze. Delovna dolžnost se

uresničuje z opravljanjem del, ki so nujna za preskrbo vojske, prebivalstva, delovanje državnih organov in druge obrambne potrebe (obvezna za državljane stare najmanj 18 in ne več kot 63 let). Materialna dolžnost se uresničuje z dajanjem vozil, strojev, objektov in drugih sredstev za vojsko, državne organe ter druge obrambne potrebe. Ta dolžnost se izvršuje v vojnem ali izrednem stanju.

Obrambo države sestavljata **vojaška** in **civilna obramba**. Vojaška obramba je obramba z orožjem in drugimi vojaškimi sredstvi. Izvaja jo slovenska vojska. Vrhovni poveljnik slovenske vojske je predsednik Republike. Civilna obramba obsega najnujnejše ukrepe zaščite in nevojaški odpor agresorju (gospodarska obramba, delovanje državnih organov, psihološka obramba, druge nevojaške oblike obrambe).

3.6.14. SODSTVO

Na področju pravosodja delujejo sodišča, državno tožilstvo, odvetništvo in notariat.

3.6.14.1. Sodišča

opravljajo sodno funkcijo, znotraj njih pa jo izvajajo sodniki. Sodniki so pri opravljanju sodniške funkcije neodvisni, vezani so le na ustavo in zakon. Sodnike voli Državni zbor, na predlog sodnega sveta. Funkcija sodnika je trajna (s tem se zagotavlja neodvisnost).

Splošna sodišča so:

- okrajna sodišča,
- okrožna sodišča,
- višja sodišča,
- vrhovno sodišče Republike Slovenije.

Vrhovno sodišče je najvišje sodišče v državi. Odloča o rednih in izrednih pravnih sredstvih ter opravlja druge naloge, ki jih določa zakon.

Specializirana sodišča so:

- delovna in socialna sodišča I. stopnje,
- višja delovna sodišča,
- upravno sodišče.

Delovna in socialna sodišča sodijo v individualnih in kolektivnih delovnih sporih, socialnih sporih (individualni spori nastanejo med delavcem in delodajalcem, kolektivni spori pa v zvezi s kolektivnimi pogodbami).

Upravno sodišče izvaja upravno sodno kontrolo, na zakonitosti aktov in delovanju upravnih organov države. V upravnem sporu odločajo zakonitosti dokončnih in posamičnih aktov državnih organov. V upravnem sporu odločata upravno sodišče in vrhovno sodišče.

3.6.14.2. Državno tožilstvo

je državni organ, v okviru katerega se izvaja kazenski pregon v imenu države. Državno tožilstvo ureja Zakon o državnem tožilstvu. Državno tožilstvo vlaga in zastopa kazenske obtožbe ter opravlja druga procesna dejanja tožilca v kazenskem postopku, vlaga tudi predloge v zadevah prekrškov.

Državno tožilstvo je organizirano na treh ravneh:

- okrožna državna tožilstva,
- višja državna tožilstva in
- državno tožilstvo Republike Slovenije.

Državno tožilstvo je hierarhično organizirano. Vodja tožilstva lahko daje državnim tožilcem in državnim tožilstvom obvezna splošna navodila za njihovo delo ali celo v posamezni zadevi. Višja tožilstva nadzirajo delovanja nižjih tožilstev. Funkcijo državnega tožilstva opravlja eden ali več državnih tožilcev. Državne tožilce imenuje vlada, na predlog ministra za pravosodje.

3.6.14.3. Odvetništvo

je posebna služba, ki zagotavlja poklicno, strokovno zastopanje pravnih in fizičnih oseb v postopkih pred sodišči in drugimi državnimi organi in nudi druge oblike pravne pomoči. Odvetništvo je samostojna poklicna dejavnost in je pri delovanju samostojno.

Odvetniki zastopajo stranke na podlagi posebnega pooblastila (pogodba med odvetnikom in stranko).

3.6.14.4. Notariat

je posebna javna služba, ki jo opravljajo notarji. Notarji imajo javna pooblastila. So osebe javnega zaupanja za sestavljanje verodostojnih listin v upravnih poslih, (pogodbe) izjavah volje (npr. oporoke), opravljajo overitve in podobno. Notarja na predlog notarske zbornice Slovenije, imenuje minister za pravosodje. Notarji se obvezno združujejo v Notarsko zbornico Slovenije. Notarska zbornica neposredno nadzoruje poslovanje notarjev.

3.6.15. LOKALNA SAMOUPRAVA

Lokalna skupnost je družbena skupnost na določenem območju, navadno na območju enega ali več med seboj povezanih naselij. V lokalni skupnosti ljudje zadovoljujejo svoje potrebe., ki jih je mogoče reševati le na skupen način (potrebe po socialni varnosti, zdravstvu, komunalni ureditvi ipd). Za lokalno skupnost je značilno, da njeni prebivalci sami upravljajo z lokalnimi zadevami. in jim zagotavljajo neko stopnjo neodvisnosti v razmerju do države.

Prebivalci Slovenije oblikujejo lokalno samoupravo v **občinah** in drugih lokalnih skupnosti. Območje občine obsega naselje ali več naselij, ki so povezane s skupnimi potrebami in interesi prebivalcev. Občina se ustanovi z zakonom po predhodno opravljenem referendumu, s katerim se ugotovi volja prebivalcev na določenem območju za ustanovitev občine in tudi območje občine. Lokalna samouprava se ukvarja predvsem s praktičnimi zadevami, ki se tiče življenja in dela občanov oz. so javnega pomena v lokalni skupnosti (šolstvo, zdravstvo, družbene dejavnosti, komunalne dejavnosti). Delovanje lokalne samouprave se financira iz lastnih virov ter dotacij države. Zakon določa, da mora imeti občina praviloma najmanj 5000 prebivalcev (dopuščene so izjeme). Občina sprejema Statut občine in druge splošne akte, organizira občinsko upravo, ureja druge lokalne zadeve javnega pomena (opravlja občinska premoženja, načrtuje prostorski razvoj, opravlja lokalne javne službe, pospešuje izobraževalno dejavnost, kulturno umetniško ustvarjalnost, gradi in vzdržuje lokalne javne ceste, organizira redarsko službo, skrbi za požarno varnost,

organizira civilno zaščito, organizira opravljanje pokopališke in pogrebne službe, določa prekrške in denarne kazni za prekrške, s katerimi se kršijo občinski odloki. Poseben položaj imajo mestne občine (najmanj 20.000 prebivalcev in 15.000 delovnih mest). Mestno občino ustanovi Državni zbor z zakonom. Mestna občina opravlja tudi določene naloge iz državne pristojnosti, ki se nanaša na razvoj mest. Občinski organi so občinski svet, župan in nadzorni odbor.

Občinski svet je predstavniško telo občine. Volijo ga prebivalci občin za 4 leta. Občinski svet je najvišji organ odločanja v vseh zadevah v okviru pravic in dolžnosti občine. Župan se voli na volitvah neposredno prav tako za dobo 4 let. Glavna naloga župana je, da vodi občinsko upravo, predstavlja in zastopa občino, skrbi za zakonitost delovanja občinske uprave. Župan izvaja odločitve občinskega sveta, predlaga občinskemu svetu sprejem proračuna, odloke in druge akte. Župan skrbi za objavo statuta, odlokov in drugih splošnih aktov občine, objavo lahko zadrži, če meni, da je splošni akt, ki ga je sprejel občinski svet, neustaven ali nezakonit. Nadzorni odbor je poseben občinski organ, ki nadzoruje finančno poslovanje občine. Občinska uprava izvaja odločitve občinskega sveta in župana. Predstojnik občinske uprave je župan, njeno delo pa neposredno vodi tajnik oz. direktor občinske uprave.

Občina sprejema statut, odloke, odredbe, pravilnike in navodila.

Na območju občine se lahko ustanovijo: krajevne skupnosti, vaške ali četrtne skupnosti.

Pokrajine Ustava ne določa obvezne ustanovitve širših lokalnih skupnosti – pokrajin. Dopušča, da se občine samostojno odločajo o povezovanju v širše samoupravne lokalne skupnosti, za opravljanje zadev širšega pomena. Pokrajin v R Sloveniji še nismo ustanovili zaradi različnih interesov političnih strank.

3.6.16. JAVNE FINANCE

Država in lokalne skupnosti svoje delovanje financirajo z davki in drugimi obveznimi dajatvami in prihodki od lastnega premoženja. Država z zakonom predpisuje davke, carine in druge dajatve. Zavezanci plačujejo DDV: davek od premoženja, od dohodka, dobička in podobno. Carina je dajatev na uvoženo ali izvoženo blago, druge dajatve so: upravne in sodne takse. Občini pripadajo davki od premoženja, dediščine, daril, dobitkov od iger na srečo, dohodki od premoženja so najemnine za občinske stavbe

in zemljišča, dobiček javnih podjetij in koncesije. Pomemben vir financiranja države in lokalnih skupnosti so tudi krediti.

Vsi prihodki in izdatki države in lokalnih skupnosti morajo biti zajeti v njihovih proračunih. Proračunska sredstva se smejo uporabljati izključno v obsegu in namenu, ki je določen s proračunom.

Kontrolo državnih računov, državnega proračuna in celotne javne porabe opravlja **računsko sodišče**. Računsko sodišče je pri svojem delu neodvisno in samostojno. Člane računskega sodišča imenuje Državni zbor, za obdobje 9 let.

Fiskalno pravilo: V letu 2013 je bilo v Ustavo RS vpisano fiskalno pravilo, ki določa, da morajo biti prihodki in izdatki državnih proračunov srednje ročno uravnoteženi, brez zadolževanja ali pa morajo prihodki presegati izdatke. V letu 2015 je bil sprejet izvedbeni zakon: Zakon o fiskalnem pravilu.

Banka Slovenije je centralna banka, ki je samostojna in neposredno odgovarja državnemu zboru. Ustanovi se s posebnim zakonom. Vodi jo guverner Banke Slovenije in svet Banke Slovenije. Banka Slovenije ima predvsem naloge v zvezi z izvajanjem denarne politike.

3.7. VPRAŠANJA ZA PONAVLJANJE

- Obrazloži izvor imena ustava!
- Kako razvrščamo ustave po njihovih lastnosti?
- Opiši zgradbo ustave!
- Obrazloži postopke za sprejem in spremembo ustave!
- Kdaj je bila sprejeta Ustava Republike Slovenije, kdo in kako jo je sprejel?
- Na kaj se upira vsebina preambule Ustave R Slovenije?
- Opiši vsebino normativnega dela slovenske ustave!
- Kratko opiši postopek za spremembo slovenske ustave!
- Kaj razumeš s pojmom Slovenija je demokratična republika?
- Kaj pomeni, da je R Slovenija pravna in socialna država?
- Opiši načelo delitve oblasti!
- Kje in kako so določene državne meje R Slovenije?
- Obrazloži pojem državljan in kako ga pridobimo?
- Kdo je tujec in kakšne pravic ima?
- Naštej državne simbole R Slovenije!
- Kateri je uradni jezik v Sloveniji, kako je z italijanščino in madžarščino?
- Obrazloži odnos države in verskih skupnosti v Sloveniji!
- Kaj vsebujejo načela mednarodnega prava in mednarodne pogodbe (8. člen Ustave)?
- Obrazloži načelo ustavnosti!
- Obrazloži načelo zakonitosti!
- Kaj so človekove pravice in svoboščine, kako se uresničujejo?
- Obrazloži načelo enakosti (14. člen URS)!
- Kaj razumeš kot nedotakljivost človekovega življenja (17. čl. URS).
- Opiši pravico do svobode gibanja!
- Kaj v kazenskem postopku pomeni domneva nedolžnosti?
- Ustava zagotavlja vsakomur pravico do nedotakljivosti stanovanja, obrazloži!
- Obrazloži ustavno pravico svoboda vesti!
- Katere so z ustavo zagotovljene politične pravice in svoboščine?

- Obrazloži volilno pravico!
- katerim osebam pripada pravica do pribežališča (azila)?
- Katere pravice uvrščamo med družinske pravice?
- V katerih primerih se lahko omeji pravica do zasebne lastnine?
- Kdo je varuh človekovih pravic , kdo ga izvoli, kakšne so njegove naloge?
- Obrazloži pravno varstvo v okviru OZN!
- Obrazloži pravno varstvo v okviru Sveta Evrope!
- Obrazloži načelo delitve oblasti!
- Kaj predstavlja Državni zbor , naštej njegove najpomembnejše funkcije!
- Kako je sestavljen Državni zbor?
- Kaj predstavlja Državni svet, kako je sestavljen, opiši njegovo pomembno funkcijo!
- Kaj predstavlja Predsednik republike, opiši njegove pristojnosti!
- Kaj predstavlja vlada v parlamentarnem sistemu?
- Kako je vlada sestavljena, kako se oblikuje v R Sloveniji?
- Obrazloži institut nezaupnice vladi in glasovanje o zaupnici vladi!
- Kako je organizirana državna uprava in katere so njene funkcije?
- Obrazloži vojaško dolžnost, delovno dolžnost in materialno dolžnost pri obrambi države!
- Naštej splošna sodišča v R Sloveniji!
- Naštej specializirana sodišča in opiši o čem sodijo!
- Kaj je državno tožilstvo, ter opiši njegove naloge!
- Opiši službi: odvetništvo in notariat in njune naloge!
- Kaj je lokalna skupnost in njihov namen!
- Kaj je občina, kaj obsega in kako se ustanovi?
- Naštej občinske organe in opiši njihove naloge!
- Kako se financirajo država in lokalne skupnosti?

4. POMEN KRATIC

- URS Ustava Republike Slovenije
- KZ-1 Kazenski zakonik
- ZKP Zakon o kazenskem postopku
- OZ Obligacijski zakonik
- Ur. l. RS Uradni list Republike Slovenije
- OZN Organizacija združenih narodov

5. VIRI

- Perenič A., UVOD V RAZUMEVANJE DRŽAVE IN PRAVA, Univerza v Mariboru, 2005
- Perenič A. , UVOD V PRAVO, VPVŠ, Ljubljana, 2002
- Kušej, Pavčnik, Perenič, UVOD V PRAVOZNANSTVO, Ur.l. SR Slovenije, Ljubljana 1984
- Ustava Republike Slovenija, Ur. l. RS št. 33/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04
- Kazenski zakonik (KZ-1), Ur.l. RS, št. 55/08, 66/08, 66/08
- Kaučič, Grad, USTAVNA UREDITEV SLOVENIJE, GV založba, Ljubljana 2003
- Pavčnik M. , ARGUMENTACIJA V PRAVU, Ljubljana 1991
- Pitamic I. DRŽAVA, Ljubljana, 1927
- Encyclopedia Britanica str. 222
- Weber M. GOSPODARSTVO IN DRUŽBA, str. 38
- Igljčar A. PRAVO, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1997